

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Katedra obchodního práva

Diplomová práce

Bezdůvodné obohacení v obchodním právu

Miloslav Keltner

2011/2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma: Bezdůvodné obohacení v obchodním právu zpracoval sám a uvedl všechny použité prameny.“

V Praze dne 12.6.2012

Miloslav Keltner

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval své rodině na bezmeznou podporu a důvěru a Evě Haisové za neocenitelnou pomoc.

Miloslav Keltner

Obsah

Obsah.....	2
1. Úvod	4
2. Historický vývoj pojmu bezdůvodné obohacení a jeho vliv na současnou právní úpravu.....	6
2.1 Římskoprávní úprava.....	6
2.2 Úprava v Obecném občanském zákoníku rakouském	8
2.3. Úprava bezdůvodného obohacení dle zákona č. 141/1950 Sb., tzv. středního občanského zákoníku	14
2.4 Bezdůvodné obohacení v zákoně č. 40/1964 Sb. v původním znění – Éra neoprávněného majetkového prospěchu	16
3. Pojem, vznik, subjekty, předmět bezdůvodného obohacení a jeho právní následky	20
3.1 Pojem	20
3.2 Vznik – skutkové podstaty vzniku bezdůvodného obohacení.....	23
3.2.1 Plnění bez právního důvodu.....	23
3.2.2 Plnění z neplatného právního úkonu	24
3.2.3 Právní důvod dodatečně odpadl	26
3.2.4 Prospěch z nepoctivých zdrojů.....	26
3.2.5 Plnění za jiného	27
3.2.6 Negativní vymezení bezdůvodného obohacení.....	27
3.3 Subjekty	29
3.3.1 Obohacený.....	30
3.3.2 Postižený	31
3.3.3 Stát.....	31
3.4 Právní následky bezdůvodného obohacení.....	32
3.5 Předmět bezdůvodného obohacení	32
3.6 Promlčení bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku	33
4. Bezdůvodné obohacení v obchodním právu.....	36

4.1 Obchodní závazkové vztahy	37
4.1.1 Druhy obchodních závazkových vztahů	38
4.1.2 Závazek z bezdůvodného obohacení, jako obchodní závazkový vztah	43
4.2 Vztah Obchodního a občanského zákoníku	44
4.3 Bezdůvodné obohacení v obchodním právu	46
4.3.1 Diskuze k tématu bezdůvodného obohacení v obchodním právu na stránkách odborných periodik	46
4.3.2 Vlastní příspěvek do diskuze	52
5. Bezdůvodné obohacení dle zákona č. 98/2012 Sb., tzv. Nového občanského zákoníku	54
5.1 Základní změny znění a koncepce bezdůvodného obohacení v Novém občanském zákoníku	55
5.2 Změny dle NOZ v bezdůvodném obohacení v obchodním právu	57
6. Závěr	59
7. Abstrakt	60
8. Použitá literatura	62
Tištěné zdroje – monografie	62
Tištěné zdroje – periodika	63
Judikatura	64
Internetové zdroje	65

1. Úvod

Za téma této práce jsem si zvolil problematiku bezdůvodného obohacení v obchodním právu. Byť by se toto téma mohlo zdát poněkud úzké, dotýká se mnoha aspektů platné právní úpravy a pro pochopení celé problematiky je třeba dobře uchopit několik zajímavých právních konstrukcí a pojmů.

Institut bezdůvodného obohacení trpí určitým nedostatkem pozornosti, a to jak ze strany vrcholných soudů, tak i ze strany odborné právnické obce. Nedostatkem pozornosti si lze vysvětlovat i relativní nedostatek pramenů, které by se daným tématem širěji zabývaly.¹ Těch několik publikací, které jsou k dispozici v odborných knihovnách, bohužel plně nevyvažují důležitost celého institutu bezdůvodného obohacení, a pokud do nich nahlédneme, zjistíme, že tato zajímavá tematika je vysvětlena v drtivé většině případů podobnými slovy a definicemi. Tomuto faktu se pokusím čelit pokusem o provázání obecně známého výkladu se zajímavými fakty, principy a postuláty, které celou tematiku prostupují², samozřejmě s ohledem na úroveň vlastních odborných znalostí. Zároveň si stanovuji za cíl pomocí úvodního výkladu o historii institutu bezdůvodného obohacení z části objasnit teoretickou konstrukci, na niž je postaveno bezdůvodné obohacení dle

¹ Poslední publikovanou monografií věnující se institutu bezdůvodného obohacení je publikace od Věry Korecké *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu* vydaná v Brně Universitou J. E. Purkyně v roce 1981, kterou V. Korecká doplnila stručným článkem *Bezdůvodné obohacení podle novely občanského zákoníku*, vydaným v časopisu *Právní praxe* č. 8 z roku 1992.

I s ohledem na rozsah dostupné literatury bude akcentována zásadní judikatura a stanoviska Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „Nejvyšší soud“) a jemu předcházejících, či podobných soudních instancí. K tomuto účelu využiji zejména judikaturu dohledatelnou prostřednictvím vyhledávacího rozhraní na webových stránkách Nejvyššího soudu a také neocenitelnou publikaci Mgr. Petra Lavického *Přehled judikatury ve věcech bezdůvodného obohacení*.

² K tomuto cíli se pokusím využít zejména poznámkový aparát, který nebude narušovat plynulost základního textu, ale bude tento text přiměřeně glosovat a doplňovat.

aktuálního stavu právních předpisů, a zároveň by se tato historie měla částečně ozvat v poslední části této práce, která se bude soustředit na nově schválený kodex občanského práva.

V návaznosti na výše řečené bude vstupní kapitola 2 zaměřena na historii institutu bezdůvodného obohacení od kořenů naší právní kultury, tedy od zlatého věku římského práva za císaře Justiniána, přes rozbor Obecného zákoníku rakouského z roku 1811 a občanského zákoníku vydaného v roce 1950 v rámci tzv. právníkové dvouletky, až po historii současného občanského zákoníku z roku 1964. Na tuto kapitolu by měla plynule navázat část, jejímž obsahem bude rozbor aktuální právní úpravy *de lege lata*.

Po zhodnocení současného stavu právní úpravy, bude následovat stěžejní část této práce, která se bude přímo zabývat bezdůvodným obohacením v obchodním právu.

V závěrečné části bude prezentován rozbor úpravy bezdůvodného obohacení v novém občanském zákoníku, který byl publikován dne 22. března 2012 ve Sbírce zákonů pod č. 89/2012 s účinností od 1.1.2014 (dále také jen „NOZ“), v který by měl zároveň zastřešit několik témat otevřených v průběhu výkladu.

Jak již bylo naznačeno výše, k řádnému uchopení problematiky bude třeba nejprve analyzovat některá témata, která se přímo bezdůvodného obohacení v obchodním právu dotýkají, která čímž se však dostanu na řadě míst na území občanského práva, neboť tato problematika rozhodně není čistě obchodněprávní.

Jsou-li bez dalšího uváděny v poznámkách pod čarou ustanovení jednotlivých zákonů, jedná se buďto o přímou citaci zákonného ustanovení, nebo je úsek textu, k němuž se daná poznámka pod čarou vztahuje, výsledkem výkladu právní normy za použití standardních metod výkladu.

Při vypracování této diplomové práce jsem vycházel z právního stavu platného a účinného k 1.4.2012.

2. Historický vývoj pojmu bezdůvodné obohacení a jeho vliv na současnou právní úpravu

V této kapitole bude v zájmu proporcionality této práce shrnut historický vývoj pojmu bezdůvodného obohacení, čímž se přirozeně dostaneme k nástinu dnešního stavu bezdůvodného obohacení *de lege lata*, jenž bude rozveden v následující kapitole.

2.1 Římskoprávní úprava

Lidské vnímání spravedlnosti přirozeně inklinuje k potřebě vymezení pravidla, že nabyt-li někdo nějaké hodnoty od jiného bez právního důvodu, měl by takovou věc vrátit zpět. To je podstatou počátků úprav toho, co dnes zahrnujeme pod pojem bezdůvodné obohacení. Proto se není čemu divit, že úprava tohoto pojmu se nalézá i v pramenech římského práva, práva, jež tvoří kořeny naší právní úpravy, a nakonec i kořeny úprav právních institutů samých.

V původně silně formalizované právní kultuře starověkého Říma však úprava bezdůvodného obohacení neměla lehkou cestu svého vzniku. Bezdůvodné obohacení jako takové je svou povahou totiž spíše kauzou materiální, a ani dnes na jeho vznik a existenci nejsou kladeny, oproti některým jiným institutům v našem platném právu, vysoké formální nároky³. Proto se bezdůvodné obohacení prosazuje do materie římského práva pozvolna, v korelaci s odklonem od důrazu na formální stránku jednání k zaměření se na obsah právního jednání. Vztahy z bezdůvodného obohacení byly považovány za tzv. *obligatio quasi ex contractu*, tedy kontrakty reálné, „jakoby ze smluv“. K zařazení do této kategorie právních vztahů došlo

³ K materiální a formální stránce dnešní úpravy se věnuje hlouběji kapitola 3 této práce

zejména z toho důvodu, že chyběly některé náležitosti kontraktů, zpravidla konsenzus stran.⁴

Původně, v dobách právního formalismu nebylo prostředku, jak se domoci zpět své věci, byla-li formálně správně převedena od jednoho subjektu na druhý, avšak v rozporu s vůlí stran. Jak bylo zmíněno výše, zaznamenala však celá právní kultura postupný odklon od tohoto formalismu a mimosmluvní svazky se začaly chápat šířeji a na vůli subjektů byl kladen stále větší důraz.

Vrcholem právní úpravy bezdůvodného obohacení je pak, podobně jako u jiných právních institutů, doba vlády císaře Justiniána⁵. Obohacení zde bylo chápáno buďto jako přímé, kdy došlo ke zvětšení majetku obohaceného, či nepřímé, kdy majetek obohaceného nezmenšil, byť se tak po právu stát mělo.⁶ V této pokročilé právní úpravě je dokonce zakotveno šest různých případů vzniku bezdůvodného obohacení.⁷ Tyto dělily na základě tzv. kondikcí (latinsky *conditio*), což byly v zásadě určité typizované, silně formalizované druhy žalob, pomocí nichž se subjekt postižený tím, že někdo na jeho úkor neoprávněně obohatil, mohl domáhat svých nároků z této kauzy. Těmito kondikcemi byly:

1. *Conditio indebiti* – tato kondikce se užívala v situaci, kdy někdo plnil jinému v omylu, že existuje určitý dluh;
2. *Conditio causa data, causa non secuta* – této kondikce se užívalo v případě, kdy někdo plnil druhému, přičemž předpokládal, že dojde k určité události, ke které nakonec nedošlo;

⁴ Shodně KINCL, J., URFUS, V.: *Římské právo*, první vydání, Praha: Panorama, 1990, s. 310-312

⁵ Více KINCL, J., URFUS, V.: *Římské právo*, první vydání, Praha: Panorama, 1990, s. 66-80

⁶ Shodně KORECKÁ, V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 13

⁷ Shodně KORECKÁ, V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 13

3. *Conditio furtiva* – tato kondikce směřovala k vydání věci a jejích užitků v případě, kdy byla postiženému daná věc byla odcizena, či obohacený byl zástavní věřitel, který odmítal věc vydat;
4. *Conditio ob turpem causam* – pro případ, kdy bylo plněno s ohledem na budoucí událost a zároveň přijetí plnění bylo z pohledu příjemce nečestné;
5. *Conditio ob justam causam* – navrácení plnění, které bylo plněno proti zákonnému zákazu – *contra legem*;
6. *Conditio sine causa* – bezdůvodné obohacení v užším smyslu, nehledělo se zde na přičinění obohaceného, či postiženého, rozhodující bylo, že zde od počátku neexistoval důvod k plnění, nebo tento dodatečně odpadl.⁸

Poměrně rozsáhlý výklad římskoprávní úpravy bezdůvodného obohacení má svůj důvod. Pokud porovnáme současnou právní úpravu s úpravou z dob císaře Justiniána, zjistíme, jak pokročilá byla tato úprava a že současná úprava má v té římskoprávní mnoho kořenů a v těch hlavních rysech se prakticky v průběhu takřka 1500 let právního vývoje nijak zásadně nezměnila.

Nyní se v historickém exkurzu posuneme o necelých třináct století dál, do roku 1811, kdy byl přijat pro nás zásadní občanskoprávní kodex – Obecný občanský zákoník rakouský.

2.2 Úprava v Obecném občanském zákoníku rakouském

Obecný občanský zákoník rakouský z roku 1811, vydaný císařským patentem 946/1811 Sb.z.s., německy *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (dále jen „ABGB“) jednoznačnou a komplexní úpravu institutu bezdůvodného obohacení neobsahoval, v žádném ustanovení tento zákon s pojmem „bezdůvodné obohacení“ neoperuje. Nelze však zajít natolik daleko, že bychom

⁸ Shodně KORECKÁ, V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 13-15, či KINCL, J., URFUS, V.: *Římské právo*, první vydání, Praha: Panorama, 1990, s. 310-312

řekli, že právní úprava situace, kdy se někdo bez právního důvodu na úkor jiného nějak obohatí, v ABGB nebyla.

Ustanovení v § 1431 až 1437 a v § 1041 ABGB se svým zněním: *„Obrátil-li kdo, nebyv k tomu zmocněn, věc k užítku jiného, může vlastník žádati, aby mu byla, tak jak jest, nazpět dána, aneb nemůže-li to již býti, aby mu bylo dáno to, zač věc stála toho času, když se jí užilo, třeba by užitek potomně byl zmařen,“*⁹ se nejvíce přibližují tomu, co dnes představuje úpravu bezdůvodného obohacení.

Nejprve krátce k § 1041 ABGB. Zmíněné ustanovení je poměrně velmi obecné, což nahrává několika možným výkladům. Je tedy otázkou, zda by případná žaloba na vydání toho, co dnes chápeme pro pojem bezdůvodné obohacení, postavená na § 1041 ABGB, byla úspěšná.

Např. Prof. Jaromír Sedláček zastává názor, že lze docílit vydání obohacení se na úkor jiného bez právního důvodu právě na základě § 1041 ABGB a to ve všech skutkových případech¹⁰.

Argumentačně se opírá zejména o § 7 ABGB v následujícím znění: *„Nemůže-li se případ právní ani podle slov, ani z přirozeného smyslu zákona rozsouditi, hleděno buď k případům podobným, v zákonech určitě rozsouzeným, a k příčinám zákonů jiných, k tomuto případu poněkud se vztahujících. Pak-li by takový případ právní i potom ještě byl pochybný, rozsouzen budiž podle pravidel přirozeného práva, zřetel majíc k okolnostem bedlivě sebraným a zdravě uváženým.“*¹¹ Opírá se tedy o přirozenoprávní teorii, která byla jedna ze stěžejních teorií, jež ABGB ovládaly.

Podstatou § 7 ABGB je to, že vyskytne-li se situace, na kterou nelze aplikovat doslovné znění zákona, ani jeho přirozeného smyslu, nastupuje aplikace analogie a přirozenoprávních zásad. Jako přirozenoprávní zásadu pak Sedláček vnímá zásadu slušnosti, resp. přirozenou slušnost, a

⁹ § 1041 z. č. 946/1811 ABGB

¹⁰ SEDLÁČEK, J.: *Obligační právo III.*, Brno: Československý akademický spolek „Právník“, 1947, s 14

¹¹ § 7 ABGB

samozejmě pak následně dovozuje, že proti právu jde vše, co jde proti přirozené slušnosti samé. Postavíme-li tedy situace jdoucí proti přirozené slušnosti do pozice protiprávních úkonů, či stavů, pak přirozeně vyplývá potřeba daný protiprávní stav postihovat, a jako nejvhodnější se jeví právě § 1041 ABGB.

Nepostačí-li k obraně postiženého žaloba postavená na § 1041 ABGB, nabízí profesor Sedláček několik dalších možných způsobů, na jakých ustanovení má postižený postavit své nároky, aby se domohl svého majetku zpět. Těmito cestami získání majetku jsou např. žaloby na odnětí a zrušení držby dle § 339 ABGB, žaloba vlastnická dle § 369 ABGB, uplatnění nároků v případech přírůstku dle § 415-419 ABGB, nárok na náhradu škody dle hlavy XXX. ABGB apod.

§ 1041 ABGB je zde pak v postavení *lex generalis*, je tedy aplikován, nenachází-li se úprava ve výše zmíněných majetkových ustanoveních.

Proti tomuto přirozenoprávnímu pojetí se však staví pojetí pozitivistické, které se kloní k názoru, že není v ABGB obecné žaloby na vydání bezdůvodného obohacení, tudíž i odmítá přirozenoprávní aplikaci § 1041 ABGB.

Zastánce tohoto pojetí je například Jan Krčmář ve své publikaci *Právo občanské III, Právo obligační*.¹² Tento autor nevyklučuje promítnutí zásady, dle níž se nikdo nesmí bez právního důvodu obohatit na úkor jiného, avšak zároveň nelze dovést, že by jednotlivá ustanovení, která umožňují získat zpět svůj majetek, spojuje jednotný smysl a cíl. Tedy jinými slovy, autoři, vyznávající pozitivistickou koncepci, tvrdí, že v ABGB neexistuje jednotná koncepce bezdůvodného obohacení, že pouze existují dílčí prostředky, jak se bránit zásahům do svého majetku, a tím pádem i odmítají aplikaci § 1041 ABGB, kterou obhajuje například výše zmíněné dílo J. Sedláčka.

¹² KRČMÁŘ, J.: *Právo občanské III. Právo obligační*, Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1947

Cílem této práce není rozsoudit tento letitý odborný spor, přesto je můj vlastní názor takový, že naše právní kultura obecně je spíše pozitivistickou, a proto i pojetí prezentované Janem Krčmářem je mému pojmání českého práva bližší.

Z pohledu této práce se další velmi důležitá ustanovení nacházejí ve výše zmíněných § 1431 až § 1437 ABGB pod souhrnným názvem „*Placent nedluhu*“. Tato ustanovení upravují situace, která se od výše zmíněných liší především způsobem vzniku bezdůvodného obohacení¹³. Bezdůvodné obohacení v těchto případech vzniká v důsledku právního jednání mezi tím, kdo byl obohacen a tím, kdo, kdo byl zkrácen. Žaloby založené na § 1431 až 1437 ABGB pak směřují k tomu, aby dané jednání bylo neplatné a ten, kdo se obohatil, vrátil to, o co se obohatil, tomu, na jeho úkor se obohatil.¹⁴

První výše zmíněnou žalobou je tzv. „*Conditio inhibiti*“¹⁵, dle § 1431 ABGB: „*Dal-li kdo jinému omylem, byť to byl i omyl právní, věc nějakou, nebo vykonal-li mu podobným omylem něco, čeho na něm žádati práva neměl, může vůbec v oné případnosti žádati, aby mu věc vrátil, v této pak, aby mu dal mzdu, srovnávající se s užitekem, k němuž mu pomohl.*“ Plnění muselo být plněno dlužníkem jednáním, jež bylo v souladu s právem, avšak chyběl jeho důvod. Bylo však zakázáno vracet plnění naturální obligace, či plnění, které trpělo pouze formálními nedostatky. Tato úprava se blíží dnešní úpravě, obsažené v § 451 odst. 2 zákona č.40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský zákoník“) k úpravě skutkové podstaty získání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu.

¹³ Resp. určitého neoprávněného majetkového prospěchu. Pokud je v této kapitole pracováno s pojmem bezdůvodného obohacení, je tak činěno pouze pro zpřehlednění a zjednodušení výkladu, neboť je zřejmé, že dnešní pojem bezdůvodné obohacení se v mnohém od tehdejšího pojmu bezdůvodného obohacení liší.

¹⁴ Shodně KORECKÁ,V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 22

¹⁵ KORECKÁ,V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 22

§ 1432 ABGB se svým zněním „Zaplatil-li však někdo dluh promlčený, nebo takový, který jenom z nedostatku formálností jest neplatný, nebo kterého zákon toliko žalobou postíhati nedovoluje, nemůže ho již nazpět žádati, rovněž jako ten, kdo něco zaplatí, věda, že tím není povinen,“¹⁶ pak upravuje situace, kdy § 1431 ABGB nelze použít.

Další žalobou je pak žaloba „*Conditio sine causa finita*“ dle § 1435 ABGB se zněním: „I když kdo jinému věc nějakou z pravé povinnosti dal, může jí na něm nazpět žádati, když pomine právní důvod, ji podržeti.“¹⁷ Tato žaloba tedy dopadá na situaci, kdy sice dlužník plnil dle práva, avšak dodatečně tento právní důvod odpadl. Tato úprava se blíží skutkové podstatě získání bezdůvodného obohacení na základě plnění, jehož právní důvod dodatečně odpadl, která je obsažena v současné právní úpravě.

Pro obě výše zmíněné žaloby je pak důležité ustanovení §1437 ABGB, ve znění: „Kdo přijme to, co mu jiný zaplatil, nejsa mu toho dlužen, pokládá se za držitele bezelstného neb obmyslného dle toho, věděl-li, nebo mohl-li se z okolností domýšleti, že plátce jest na omylu, čili nic.“¹⁸ Toto ustanovení si zaslouží pozornost, zejména z důvodu toho, že zabudovává do bezdůvodného obohacení poměrně konstrukt dobré víry.

V případě, že obohacený přijme předmět obohacení s vědomím, že se obohacuje za situace, že je dlužník v omylu, či o této skutečnosti vědět mohl, stává se držitelem *obmyslným* a plynou pro něj následky vyplývající z § 335 ABGB s jeho zněním: „Držitel obmyslný povinen jest, navrátiti nejen všechen užitek, jehož držením něčí věci nabyl, ale i ten, kterého by zkrácený byl došel, a nahraditi škodu všelikou držením jeho vzniklou. Přišel-li držitel obmyslný k držení činem nějakým v zákonech trestních zapovězeným, vzejde mu povinnost, nahraditi i cenu zvláštního zalíbení.“¹⁹ Z tohoto ustanovení vyplývá, že obohacený, jako *držitel obmyslný*, bude muset nejen vydat to,

¹⁶ § 1432 ABGB

¹⁷ § 1435 ABGB

¹⁸ § 1437 ABGB

¹⁹ § 335 ABGB

o co se obohatil, ale také nahradit ušlý zisk a případnou škodu, kterou přijetím předmětu bezdůvodného obohacení způsobil.

Opačně se pak staví ABGB k obohacenému, který nevěděl, a ani dle okolností vědět nemohl, že dlužník při plnění nedluhu jedná v omylu, tedy k *držiteli bezelstnému*.

Pro tento případ se totiž neaplikuje § 335 ABGB, ale § 331 ABGB ve znění: „*Učinil-li držitel bezelstný na věc náklad takový, jehož pro stálé zachování podstaty bylo potřebí, anebo náklad užitečný, aby užítky z ní posud jdoucí rozmnožil, má se mu zaň dle toho, zač nyní stojí, náhrada dáti, ač nečiní-li náhrada více nežli to, co bylo na věc skutečně vynaloženo,*“ a § 332 ABGB ve znění: „*Byl-li na věc učiněn náklad jenom pro potěšení a pro okrasu, nahrazeno buď jen tolik, oč tím věc dle obecné ceny skutečně za víc stojí; však držitel předešlý má toho vůli, vzíti si vše, co bez porušení podstaty odejmouti se může.*“ Bezelstný držitel tedy nebude povinen uhradit ušlý zisk a případnou škodu, ale pouze vrátit to, co bezdůvodným obohacením nabyl, a navíc mu vzniká za určitých okolností, dle § 331 a § 332 ABGB, nárok na úhradu určité míry nákladů.

Další ze žalob na vydání bezdůvodného obohacení je pak tzv. „*Conditio ob turpem causam*“, dle § 1174 ABGB: „*Bylo-li však, aby se něčemu nedovolenému překazilo, tomu, kdo se toho chtěl dopustiti, něco dáno, může se žádati, aby to vrátil.*“²⁰ Tato žaloba směřuje k vydání toho, co bylo vydáno, aby došlo k zamezení nedovoleného jednání jiného.²¹

Tolik tedy ve zkratce k úpravě bezdůvodného obohacení v ABGB. Další významnou kodifikací je zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

²⁰ § 1174 věta třetí ABGB

²¹ Shodně KORECKÁ, V.: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1981 s. 23

2.3. Úprava bezdůvodného obohacení dle zákona č. 141/1950 Sb., tzv. středního občanského zákoníku

V rámci tzv. „*právnícké dvouletky*“, v letech 1949-1950, po závažných sociálních a politických změnách, došlo k plošné rekodifikaci veškeré právní materie, kterou chtělo politické vedení země reagovat na nově nastolenou situaci ve státě a připravit půdu pro další očekávaný vývoj společnosti, což se samozřejmě nevyhnulo ani občanskému právu a úpravě bezdůvodného obohacení. Mimo jiné až tímto obdobím končí účinnost ABGB, jenž platil ještě v rámci několika ustanovení.

Bez důvodné obohacení zde již nachází svou vlastní úpravu výslovnou a to v části IV. hlavě 17 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku (dále jen „*Střední občanský zákoník*“) s názvem „*Závazky z bezdůvodného obohacení*“.

Byly zde vymezeny tři skutkové podstaty vzniku závazku z bezdůvodného obohacení:

1) Plnění bez právního důvodu

Úprava této skutkové podstaty se nacházela v § 360 až § 362 Středního občanského zákoníku. Zde je stanoveno, že „*[z]ávazky z bezdůvodného obohacení vznikají plněním, pro které nebylo právního důvodu, nebo plněním jehož právní důvod se neuskutečnil nebo odpadl.*“²²

Nebylo však možné se účinně domáhat toho, „*co bylo plněno před dospělostí platného dluhu na dluh neplatný jen pro nedostatek formy, na dluh promlčený nebo nezažalovatelný, pokud nebyl dluh plněn osobou, která se k němu nemůže zavázat.*“²³

2) Upotřebením věci pro jiného

Úprava této skutkové podstaty se nacházela v § 363 až § 364 Středního občanského zákoníku. v zásadě toto ustanovení odpovídá obsahu výše zmíněného ustanovení § 1041 ABGB. Dle těchto ustanovení náležel

²² § 360 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

²³ § 362 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

vlastníkovi věci nárok na vrácení věci, nebylo-li to možné, nárok na její cenu, jakou měla v době upotřebení. § 364 Středního občanského zákoníku pak odpovídá situaci, upravené v § 1043 ABGB, kdy byla „*věc ve společné nouzi obětována, aby byla odvrácena větší škoda.*“²⁴ Každý pak byl „*povinen dát vlastníku poměrnou náhradu.*“²⁵

3) Náklad učiněný za jiného

Třetí a poslední skutkovou podstatu vzniku závazku z bezdůvodného obohacení ve Středním občanském zákoníku upravuje § 365 zněním: „*Kdo učiní náklad za někoho, kdo jej měl po právu učinit sám, je oprávněn domáhat se náhrady.*“²⁶ Původ toho závazku lze vystopovat v § 1042 ABGB. Tato úprava dopadá na situace, kdy postižený plní za obohaceného v případě, že obohacený měl plnit sám. Toto pravidlo je doplněno § 365 odst. 2 ve znění: „*Náhrada však nenáleží tomu, kdo učinil náklad proti vůli povinného, který by jej byl sám řádně vynaložil.*“²⁷ Tento odstavec zakotvuje pravidlo, které v současné úpravě nemá ekvivalentu, neboť § 454 Občanského zákoníku, který dnes upravuje bezdůvodné obohacení vzniklé plněním za jiného, nikterak nereflektuje subjekt obohaceného, nezáleží na jeho vůli, či připravenosti plnit, oproti úpravě ve Středním občanském zákoníku tak musí dnes je obohacený zavázán z bezdůvodného obohacení, i když by býval chtěl a byl připraven plnit svůj závazek sám.

Považuji za vhodné dodat, že § 365 Středního zákoníku plnil úlohu obecného pravidla vůči některým speciálním úpravám postihujícím plnění za jiného (za všechny lze uvést úpravu plnění ručitele za dlužníka v rámci *rukojemství* dle § 288 až § 292 Středního občanského zákoníku, či plnění nájemce za pronajímatele dle § 391) které z pozice speciální úpravy mají samozřejmě aplikační přednost před § 365 Středního občanského zákoníku.

²⁴ § 364 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

²⁵ Tamtéž

²⁶ § 365 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

²⁷ § 365 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

Úprava ve Středním občanském zákoníku se již poměrně hodně blíží současné právní úpravě bezdůvodného, avšak při přímém porovnání těchto dvou úprav je vidět, že úprava v zákoníku z roku 1950 je daleko užší, skutkových podstat je méně, čili daná úprava dovozovala závazky z bezdůvodného obohacení z menšího počtu modelových případů, a navíc ty skutkové podstaty, které jsou v zásadě shodné s dnešní úpravou, se často v detailech liší (např. již výše uvedený aspekt v případě nákladu učiněného za jiného).

2.4 Bezdůvodné obohacení v zákoně č. 40/1964 Sb. v původním znění – Éra neoprávněného majetkového prospěchu

Předmětem tohoto bodu bude zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v původním znění (dále jen „ObčZ 1964“), který poměrně záhy²⁸ po vydání občanského zákoníku z roku 1950 tento kodex 1. dubna 1964 zcela nahradil. Tento zákon došel v ideách socialistického občanského práva dál, než tomu bylo u kodexu z roku 1950²⁹, mimo jiné došlo k částečnému opuštění terminologie, což se nevyhnulo ani bezdůvodnému obohacení, kterýžto institut nahradil institut nový, a to *neoprávněný majetkový prospěch*.

Proto můžeme období mezi účinností ObčZ 1964 a účinností rozsáhlé porevoluční novely z. č. 509/1991 Sb., jež se vrátila k původní terminologii Středního občanského zákoníku, s trochou nadsázky nazvat *Érou neoprávněného majetkového prospěchu*.

V systematice ObčZ 1964 bylo bezdůvodné obohacení pod termínem *neoprávněný majetkový prospěch* začleněno do odpovědnostní části šesté

²⁸ „Poměrně záhy“, srovnáme-li časovou vzdálenost mezi těmito dvěma kodexy např. s dobou účinnosti ABGB, či účinností samotného z. č. 40/1964, tedy současného občanského zákoníku, byť samozřejmě oba kodexy procházely řadou novel.

²⁹ Např. bylo ustanovením § 456 ObčZ 1964 nově zařazeno pravidlo, které říká, že nelze-li zjistit postiženého, musí být majetkový prospěch získaný bezdůvodným obohacením vydán státu (toto ustanovení je účinné dodnes a jedním z dokladů přetrvávajících koncepčních nedostatků aktuálního znění občanského zákoníku, které by snad měl zhojit Nový občanský zákoník.

s názvem *Odpovědnost za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch*, kde se bezdůvodné obohacení nalézá dodnes (samozřejmě, část šestá Občanského zákoníku se nazývá nově *Odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení*) Jak bude vyplývat i z následující analýzy ObčZ 1964, dovolím si tvrdit, že dnes je toto řazení spolu s odpovědností za škodu do jedné části Občanského zákoníku do určité míry nesystémový přežitek.

Pokud se podíváme podrobně na úpravu institutu neoprávněného majetkového prospěchu, zjistíme, že stál na třech pilířích.

První pilíř se nachází hned za preambulí zákona v části nazvané *„Zásady občanskoprávních vztahů“*³⁰ v článku VII. ve znění: *„Nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů a nikdo se nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat.“*³¹ Tedy, je zde stanovena zákonná povinnost neobohacování se na úkor společnosti.

Druhý pilíř tvoří pravidlo zakotvené v § 415 ObčZ 1964 hlavě první čl. šestého s názvem *„Předcházení hrozícím škodám a neoprávněnému majetkovému prospěchu“*, vyjádřené slovy: *„Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a na majetku ani k neoprávněnému majetkovému prospěchu na úkor společnosti nebo jednotlivce.“*³²

Ani jeden z těchto dvou pilířů již dnes není obsažen v současné právní úpravě.

Třetím a posledním pilířem je pak samostatná právní úprava neoprávněného majetkového prospěchu v užším slova smyslu, nalézající se v § 451 až § 459 ObčZ 1964, v hlavě třetí hlavy šesté. Tato úprava byla oproti úpravě ve Středním občanském zákoníku bohatší na skutkové podstaty, tedy neoprávněný majetkový prospěch dopadal na větší množství případů, než tomu bylo u občanského zákoníku z roku 1950. Nově je zde v § 452

³⁰ Jak preambule, tak i Zásady občanskoprávních vztahů se v dnešním platném znění již nenacházejí, pro své krajně socialistické vyznění byly po revoluci novelou odstraněny.

³¹ Čl. VII Zásad občanskoprávních vztahů zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, v původní znění

³² § 415 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, v původní znění

ObčZ 1964 upravena skutková podstata neoprávněného majetkového prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů a také skutková podstata neoprávněného majetkového prospěchu získaného ponecháním si věci nalezené nebo přisvojením si nebo užíváním věci opuštěné nebo skryté v § 453 ObčZ 1964. Podíváme-li se na dnešní znění Občanského zákoníku, zjistíme, že oba tyto paragrafy byly zrušeny.

Na rozdíl od skutkové podstaty neoprávněného majetkového prospěchu získaného ponecháním si věci nalezené nebo přisvojením si nebo užíváním věci opuštěné nebo skryté, která již porevoluční novelizací občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb. nebyla mezi taxativní výčet skutkových podstat zařazena, je tomu u skutkové podstaty neoprávněného majetkového prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů *cum grano salis*³³ naopak. Úprava, která byla obsažena v § 453 ObčZ 1964 je dnes nahrazena úpravou nalézající se v § 135 Občanského zákoníku

Závazek z neoprávněného majetkového prospěchu byl tedy koncipován jako odpovědnostní, tedy vzniku nároku na vydání neoprávněného majetkového prospěchu muselo předcházet porušení právní povinnosti.³⁴ Toto je zásadní rozdíl oproti současnému institutu bezdůvodného obohacení. Jak již bylo řečeno výše, je současné řazení bezdůvodného obohacení do části šesté nesystematické neboť již „*nemá ve vlastním smyslu povahu závazku odpovědnostního chápaného jako důsledek porušení primárního závazku, popř. jiné právní povinnosti.*“³⁵

Na závěr tohoto rozboru je vhodné poznamenat, že byla úprava neoprávněného majetkového prospěchu doplněna o represivní § 453a

³³ To příslovečné zrnko soli spočívá především v rozdílu celkové koncepce neoprávněného majetkového prospěchu; říci, že je dnešní bezdůvodné obohacení majetkovým prospěchem získaným z nepoctivých zdrojů totožné s neoprávněným majetkovým prospěchem získaným z nepoctivých zdrojů by bylo dle mého názoru nepřesné.

³⁴ Shodně ELIÁŠ, K.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*, Praha: Linde, 2008, s. 1051

³⁵ PLÍVA, S., *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 148

novelou z. č. 131/1982 Sb. Krátká citace z tohoto paragrafu shrne podstatu této úpravy: „*Dopustil-li se vlastník věci takového protiprávního jednání, jímž se trvale zbavil možnosti věc obvyklým způsobem užívat, připadá věc do vlastnictví státu, pokud je v rozporu se zájmem společnosti, aby vlastník s věcí dále nakládal.*“³⁶ Represivní funkce je na první pohled zřejmá a ta byla po sametové revoluci v roce 1989 mimo jiné důvodem odstranění § 453a z platné právní úpravy, přičemž nebyl tento paragraf ničím podobným nahrazen.³⁷

Jak již bylo řečeno výše, novela z. č. 509/1991 Sb. se vrátila k původnímu termínu bezdůvodného obohacení, přičemž odstranila i odpovědnostní charakter. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, je účinný v novelizovaném znění dosud. I proto bude jeho hlubší rozbor předmětem následující 3. kapitoly této práce.

³⁶ § 453a odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění novely z. č. 131/1982 Sb.

³⁷ Není se ani čemu divit, že ničím podobným nahrazen nebyl, protože podobná pravidla jsou v rámci moderních demokratických právních úprav nepředstavitelná, zejména s ohledem nadřazení společenského zájmu nad vlastnictví jednotlivců.

3. Pojem, vznik, subjekty, předmět bezdůvodného obohacení a jeho právní následky

V této kapitole bude analyzováno současné pojetí institutu bezdůvodného obohacení dle Občanského zákoníku, tedy dle zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

3.1 Pojem

Dle § 489 Občanského zákoníku je bezdůvodné obohacení jedním z právních důvodů vzniku mimosmluvního závazkového právního vztahu³⁸.

§ 451 Občanského zákoníku v odst. 1. dále stanovuje: „*Kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat.*“ Do tohoto ustanovení se promítá jedna ze základních zásad občanského práva, že nikdo se nesmí neoprávněně obohacovat na úkor druhého³⁹.

Tuto obecně formulovanou větu navazuje ustanovení § 451 odst. 2 Občanského zákoníku, které označuje bezdůvodné obohacení jako majetkový prospěch získaný na základě skutkových podstat, které jsou v tomto odstavci taxativně vymezeny.

Je otázkou, jak budeme vnímat vztah § 451 odst. 1 Občanského zákoníku a tzv. *zvláštních skutkových podstat*, obsažených v § 451 odst. 2 a § 454 Občanského zákoníku. Napříč odbornou veřejností není na toto téma dodnes utvořen jednotný názor. Na tento fakt upozorňuje např. prof. Jiří Švestka v Občanském právu hmotném⁴⁰.

Na jedné straně stojí názor, že výše citovaná věta z odst. 1 § 451 Občanského zákoníku vymezuje generální skutkovou podstatu, která je dále

³⁸ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1325

³⁹ Shodně KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 567

⁴⁰ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 574 a 575

pouze specifikována jednotlivými skutkovými podstatami, ať již přímo těmi z § 451 odst. 2 a § 454 Občanského zákoníku, či jakýmkoliv jinými, které občanský zákoník upravuje (např. § 130 odst. 3 Občanského zákoníku).

Proti tomuto pojetí stojí názor, že § 451 odst. 1 Občanského zákoníku pouze explicitně vyslovuje základní zásadu občanského práva, a určující pro stanovení, co je bezdůvodným obohacením, jsou pouze zvláštní skutkové podstaty vymezené právem.

První pojetí má výhodu ve větší flexibilitě institutu bezdůvodného obohacení, jelikož pod něj umožňuje podřadit i skutkové průběhy, které nejsou přímo explicitně zachyceny jednotlivými skutkovými podstatami.⁴¹

Přesto se však judikatura přiklonila k pojetí opačnému.⁴²

Je otázkou, které pojetí je správné. Dle mého názoru, je vhodnější pojetí první, tedy, že jde o určitou generální skutkovou podstatu, jejíž naplnění zcela postačuje ke vzniku závazku z bezdůvodného obohacení, podobně, jako je tomu u § 420 Občanského zákoníku, který podobným způsobem pracuje s odpovědností za škodu.

Dle mého názoru lze předpokládat, že zákonodárce při konstrukci odpovědnosti za škodu a bezdůvodného obohacení (v té době neoprávněného majetkového prospěchu) vycházel ze stejných principů. Byť se pak dále pomocí novelizací tyto dva instituty ve svém celkovém pojetí poněkud rozešly, jak bylo rozebráno v bodě 2.4 této práce, nevidím důvod, proč by mělo dojít ke změně všech základních konstrukčních prvků.

Nad to lze uvést, že opačné pojetí poněkud omezuje funkčnost institutu bezdůvodného obohacení, neboť zužuje počet případů, které lze pod ustanovení o bezdůvodném obohacení subsumovat, což také nevidím jako žádoucí.

Přesto, jak jsem již uvedl, je Nejvyšší soud zastáncem pojetí druhého.

⁴¹ Shodně KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 574 a 575

⁴² Srovnej stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 12. 1985, sp. zn. Cpj 236/85

Bezdůvodné obohacení lze tedy vnímat, jako určitý majetkový prospěch, který, za splnění určitých podmínek, jako jsou jeho neoprávněnost a určité kauzální náležitosti, je důvodem ke vzniku závazkového právního vztahu. Právní vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení je v zásadě asynallangmatickým právním vztahem. Přesto může být tento právní vztah i synallangmatický, pokud dojde k situaci, kdy si mají oba účastníci závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení povinnost vzájemně vrátit, co původně nabyli.⁴³

Stejně jako v každém jiném závazkovém právním vztahu, i zde vystupují určité subjekty. V případě závazku z bezdůvodného obohacení stojí na jedné straně oprávněný, jinak řečeno osoba postižená bezdůvodným obohacením (nebo také *postižený*), u něhož vnikají určité nároky, a to zejména vrácení předmětného majetkového prospěchu, vůči straně druhé, kterou je povinný, v tomto případě *obohaceny*, na jehož straně vzniká povinnost bezdůvodné obohacení vrátit. Těmto subjektům se budu blíže věnovat v bodě 3.3 této práce.

V bodě 3.4 pak budou krátce charakterizovány právní následky bezdůvodného obohacení. V zásadě, jako každý závazkový vztah, má i vztah z bezdůvodného obohacení svůj předmět, který vykazuje určité rysy. Tomuto předmětu bude věnován bod 3.5. Nakonec bude v bodě 3.6 analyzováno promlčení nároku z bezdůvodného obohacení ve smyslu úpravy v Občanském zákoníku, neboť tato úprava má klíčový význam pro nosné téma této práce – bezdůvodné obohacení v obchodním právu.

Nejprve však bude vhodné stručně popsat výše zmíněné skutkové podstaty, které vedou ke vzniku bezdůvodného obohacení.

⁴³ Typickým případem bude situace, kdy byla uzavřena neplatná kupní smlouva, na základě níž obě strany plnily, tedy kupující zaplatil kupní cenu a prodávající předal předmět kupní smlouvy. v tomto případě vzniká synallangmatický právní vztah, neboť prodávající bude nucen vrátit kupní cenu a kupující předmět kupní smlouvy.

3.2 Vznik – skutkové podstaty vzniku bezdůvodného obohacení

„Bez důvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.“⁴⁴

„Bez důvodně se obohatil i ten, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám.“⁴⁵

Citace z druhého odstavce § 451 a § 454 Občanského zákoníku po právu uvozují tento bod této diplomové práce, neboť spolu dohromady obsahují taxativní výčet skutkových podstat bezdůvodného obohacení. V rámci hlavy III. Občanského zákoníku jsou upraveny následující skutkové podstaty vzniku bezdůvodného obohacení⁴⁶:

1. Plnění bez právního důvodu;
2. Plnění z neplatného právního úkonu;
3. Právní důvod dodatečně odpadl;
4. Prospěch z nepoctivých zdrojů;
5. Plnění za jiného.⁴⁷

Jednotlivé skutkové podstaty budou hlouběji popsány níže.

3.2.1 Plnění bez právního důvodu

Komentář k občanskému zákoníku od prof. Švestky a kolektivu tuto skutkovou podstatu shrnuje takto: *„O plnění bez právního důvodu jde,*

⁴⁴ § 451 odst. 2 Občanského zákoníku

⁴⁵ § 454 Občanského zákoníku

⁴⁶ Samozřejmě, že občanské právo a i další odvětví práva soukromého upravují na různých místech další skutkové podstaty bezdůvodného obohacení (např. § 485 odst. 2 Občanského zákoníku), ale pro účely této práce a vysvětlení základních principů institutu bezdůvodného obohacení plně postačí skutkové podstaty vymezené v hlavě III Občanského zákoníku.

⁴⁷ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1330

*jestliže právní důvod k plnění od počátku vůbec neexistoval; např. plnění poskytnuté omylem tomu, kdo nebyl věřitelem, plnění poskytnuté v domněnku, že je jím plněn dluh, ačkoli žádný neexistoval (tzv. plnění nedluhu), apod. Podstatné je, že ten, kdo plnil, si nebyl vědom toho, že k plnění není povinen nebo že plní tomu, kdo není oprávněn toto plnění přijmout.*⁴⁸

Základním předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení v rámci této skutkové podstaty je skutečnost, že bylo plněno, tedy, že došlo k přesunu určité majetkové hodnoty od postiženého k obohacenému. Plnění postiženého obohacenému pak může spočívat jak v konání (předání věci, peněz, oprava věci obohaceného postiženým), tak i v opomenutí, či strpění, ovšem samozřejmě za předpokladu, že tím obohacený získá majetkový prospěch (nejtypičtějším příkladem bude užívání bytu postiženého obohaceným bez jakékoliv smlouvy).

Druhým základním předpokladem, jak již bylo naznačeno v předchozím odstavci, je to, že žádný právní důvod k plnění nebyl. Tedy buďto od samého počátku právní důvod k plnění neexistoval, či se na něj hledí, jako by nikdy neexistoval, nebo se sice postižený jako dlužník v určitém závazkovém vztahu vyskytoval, avšak plnil jinému věřiteli, než jakému v rámci tohoto závazku měl -obohacenému.

Podstatným subjektivním rysem jednání postiženého je pak fakt, že postižený jednal v omylu (nevěděl, že není důvodu plnit, či plnil jiné osobě, než je věřitel).

3.2.2 Plnění z neplatného právního úkonu

Tento případ bezdůvodného obohacení se od výše uvedeného liší v tom smyslu, že ve výše uvedené skutkové podstatě „*právní důvod k plnění vůbec neexistoval*.”⁴⁹

⁴⁸ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1330.

⁴⁹ Tamtéž

“[O] případ plnění z neplatného právního úkonu jde tehdy, jestliže právní úkon zakládající právo na plnění sice existoval, avšak byl neplatný, a to buď absolutně, nebo relativně (pokud se relativní neplatnosti oprávněný včas dovolal), s výjimkou právního úkonu neplatného jen pro nedostatek formy...“⁵⁰

Základním prvkem této skutkové podstaty je tedy neplatný právní úkon, a to jak absolutně, tak i relativně neplatný.

Absolutní neplatnost upravuje § 39 Občanského zákoníku: *„Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.“⁵¹* Samozřejmě postačí k neplatnosti splnění pouze jedné podmínky z § 39 Občanského zákoníku.

O relativní neplatnosti pak mluví § 40a Občanského zákoníku. Výkladem tohoto ustanovení pak dospějeme k jednoznačnému závěru, že to, co není vyjmenováno v § 40a jako relativně neplatné, spadá pod neplatnost absolutní.

Z logiky věci je v případě relativní neplatnosti ke vzniku bezdůvodného obohacení nutné, aby se této neplatnosti postižený dovolal.

Považuji za důležité upozornit na fakt, že sice § 40 Občanského zákoníku hovoří následovně: *„nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků, je neplatný,“⁵²* ale z § 455 jasně vyplývá, že *„[n]árok na vydání bezdůvodného obohacení ... nevzniká v případě plnění poskytnutého na základě právního úkonu, neplatného jen pro nedodržení jeho formy.“⁵³*

⁵⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1330

⁵¹ § 39 Občanského zákoníku

⁵² § 40 odst. 1 Občanského zákoníku

⁵³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1330

3.2.3 Právní důvod dodatečně odpadl

Tato skutková podstata bezdůvodného obohacení dojde naplnění v situaci, kdy sice původně právní důvod k majetkovému prospěchu na straně obohaceného existoval, ale později z určitého důvodu odpadl. K této situaci dojde např. v případě, kdy je přijata záloha na plnění podle smlouvy, která se nikdy neuskutečnila⁵⁴, či bylo plnění poskytnuto obohacenému, jehož právo odpovídající splněné povinnosti mezitím prekludovalo⁵⁵.

Tato skutková podstata byla zařazena do právního řádu až novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. Před touto novelou spadala tato skutková podstata pod plnění bez právního důvodu.⁵⁶

3.2.4 Prospěch z nepoctivých zdrojů

Samo občanské právo explicitní definici „nepoctivých zdrojů“ nenabízí. Odpověď nám proto poskytne judikatura a teoretické práce v oboru občanského práva. Z těchto zdrojů lze dovodit, že pod prospěch z nepoctivých zdrojů můžeme subsumovat především majetkový prospěch z trestné činnosti, ale i další právem nedovolená jednání (např. jízda na černo, činnost v rozporu s dobrými mravy apod.). Zejména otázka dovolenosti jednání pak bude v tomto případě klíčová⁵⁷, jedním dechem ale musím dodat, že není bezpodmínečně nutné, aby byl pachatel skutečně pravomocně

⁵⁴ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1331

⁵⁵ Shodně KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 581

⁵⁶ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1330

⁵⁷ K tomuto tématu např. zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.3.1975, sp. zn. Cpj 34/74 nebo zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR ze dne 21.12.1978, sp.zn. Cpj 37/78, či KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 582

odsouzen.⁵⁸ v případě např. milosti pro pachatele daného trestného činu se určitý souběh těchto soukromoprávních a veřejnoprávních důsledků tohoto jednání rozděluje, a přestože se na pachatele např. v rámci trestního procesu hledí, jako by daný čin nikdy nespáchal, nezanikají tím automaticky dopady daného jednání do sféry práva soukromého.

3.2.5 Plnění za jiného

K bezdůvodnému obohacení na základě plnění za jiného dojde v situaci, kdy postižený plní za obohaceného závazek, přestože měl daný závazek obohacený splnit sám. Samozřejmě, aby šlo o bezdůvodné obohacení, nesmí zde být zákonný důvod, na základě něhož poškozený plnil, tedy zejména neměl by postižený být ručitelem v rámci daného závazkového vztahu, zároveň musí v době plnění dluh stále trvat, pokud dluh zanikl, jde o plnění poskytnuté bez právního důvodu.⁵⁹

3.2.6 Negativní vymezení bezdůvodného obohacení

Pokud takto narativně vymezují zvláštní skutkové podstaty bezdůvodného obohacení, nebylo by vhodné opomenout negativní vymezení bezdůvodného obohacení, které také úprava tohoto institutu v Občanském zákoníku obsahuje.

⁵⁸ Shodně ELIÁŠ, K.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*, Praha: Linde, 2008, s. 1066

⁵⁹ Toto vyplývá z názoru Nejvyššího soudu, který prezentoval v rozsudku ze dne 20.6.2003 sp. zn. 29 Odo 298/2001: „Hypotéza právní normy formulované ve výše cit. ustanovení § 454 obč. zák. pak předpokládá, že k tomu, aby leasingovou nájemkyni bylo možné pokládat za osobu, za kterou žalobce plnil [...], co po právu měla plnit sama, a tedy za osobu povinnou k vydání bezdůvodného obohacení získaného na úkor žalobce (Shodně § 451 odst. 1 obč. zák.) - s tím důsledkem, že by současně nebylo možné dovést povinnost k vrácení oněch částek žalobci u osob jiných (leasingové společnosti nebo žalované) zde v době plnění musel být (musel trvat) právní důvod plnění. Jinak řečeno, bylo-li věřiteli plněno jiným subjektem za dlužníka v době, kdy dluh již zanikl (Shodně opět § 559 odst. 1 obč. zák.), pak dlužník ve smyslu § 454 obč. zák. již nebyl tím, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám.“

§ 455 Občanského zákoníku ve svém odstavci 1 stanovuje, že se „[z]a bezdůvodné obohacení se nepovažuje, bylo-li přijato plnění promlčení dluhu nebo dluhu neplatného jen pro nedostatek formy,“⁶⁰ dále pak v odstavci 2 stanovuje, že se za bezdůvodné obohacení rovněž „nepovažuje přijetí plnění ze hry nebo sázky uzavřené mezi fyzickými osobami a vrácení peněz do hry nebo sázky půjčených.“⁶¹

Občanský zákoník zde dotýká pojmu *naturální obligace*.

Za naturální obligace jsou považovány ty závazky, které existují, ale plnění z nich nelze nárokovat u soudu. Pokud však tyto naturální obligace budou dobrovolně splněny, nelze plnění z nich nárokovat zpět. Legálním vyjádřením tohoto pravidla, které platí již od římskoprávních kořenů naší právní kultury⁶², je právě § 455 Občanského zákoníku.

Pokud tedy plní jeden subjekt druhému na základě závazků, které nejsou nárokovatelné a vynutitelné prostřednictvím soudů, tedy na základě promlčeného dluhu⁶³, dluhu neplatného jen pro nedostatek formy (zákon v tomto případě nerozlišuje absolutní a relativní neplatnost⁶⁴), či plní závazky

⁶⁰ § 455 odst. 1 Občanského zákoníku

⁶¹ § 455 odst. 2 Občanského zákoníku

⁶² K pojmu naturálních obligací v římském právu blíže KINCL, J., URFUS, V.: *Římské právo*, první vydání, Praha: Panorama, 1990, s. 288

⁶³ Zde je dobře vidět jeden z hlavních rozdílů mezi promlčením a prekluzí – pokud dlužník plní svůj dluh na základě promlčeného dluhu, tento dluh je řádně splněn a bezdůvodné obohacení nevzniká; naopak, pokud je dlužníkův závazek prekludován, náleží mu, pokud po prekluzi poskytne plnění, nárok na vydání bezdůvodného obohacení, neboť je v tomto případě naplněna skutková podstata vzniku bezdůvodného obohacení na základě poskytnutí z právního důvodu, který dodatečně odpadl – viz bod 3.2.3 této práce.

⁶⁴ Absolutně neplatné jsou úkony, u nichž není dodržena předepsána zákonná písemná forma, ve smyslu § 40 Občanského zákoníku. Relativně neplatné jsou pak úkony, které nedodrží formu, která byla určena dohodou účastníků. K tomuto tématu Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1341

související s hrami a sázkami⁶⁵, nemůže tato poskytnutá plnění nárokovat zpět, neboť dle § 455 Občanského zákoníku bezdůvodné obohacení na základě těchto skutečností nevzniká.

3.3 Subjekty

„Kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat.“⁶⁶

„Předmět bezdůvodného obohacení se musí vydat tomu, na jehož úkor byl získán. Nelze-li toho, na jehož úkor byl získán, zjistit, musí se vydat státu.“⁶⁷

Citacemi z § 451 a § 456 Občanského zákoníku se dostáváme k subjektům bezdůvodného obohacení. Vymezení subjektů je mimo jiné důležité z toho důvodu, že bezdůvodné obohacení se vztahuje k osobě obohaceného, nikoliv k věci, o kterou se obohatil. Uvedený závěr dle mého vyplývá jak přímo z dikce zákona, tak mu dává za pravdu i např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 07. 2003, které jasně říká, že: *„při změně vlastnictví věci, jejímž prostřednictvím se určitá osoba na úkor jiného bezdůvodně obohatila, nepřechází na nabyvatele povinnost k úhradě takového bezdůvodného obohacení. Jiný závěr by byl nelogický ...“⁶⁸* a dále pak například rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 05. 2003, které konstatuje, že: *„[p]odle § 451 obč. zák. je povinen vydat obohacení ten, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí. Z uvedené formulace zákona je zřetelné, že povinnost vydat bezdůvodné obohacení se neváže k věci, ale k osobě, jež se bezdůvodně obohatila. Jestliže na obec přešel majetek ze zákona, není možno konstatovat, že by obec tímto zákonným přechodem vlastnictví získala nějaké bezdůvodné obohacení ve smyslu § 451 odst. 2 obč. zák., ...“⁶⁹*

⁶⁵ Nenárokovatelnost se však netýká výherních podniků, které provozuje stát nebo byl úředně povolen, zcela ve smyslu § 846 Občanského zákoníku.

⁶⁶ § 451 odst. 1 Občanského zákoníku

⁶⁷ § 456 Občanského zákoníku

⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.7.2003 sp. zn. 29 Odo 2631/2000

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 05. 2003, sp. zn. 33 Odo 258/2003

3.3.1 Obohacený

Jak vyplývá z výše citovaného zákonného ustanovení, obohacený je základním subjektem vztahu vzniklého bezdůvodným obohacením a je to tedy ten, „*kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohací*“⁷⁰. Jinými slovy, obohacený je pasivně legitimovaným v závazkovém vztahu, jehož obsahem je nárok na vydání bezdůvodného obohacení.

Jak bylo zmíněno výše, pasivní legitimace na vydání bezdůvodného obohacení je svázána s osobou obohaceného a nikoliv s předmětem bezdůvodného obohacení. Tento nárok tedy nepřechází spolu s předmětem například při prodeji, ale zůstává stále na bedrech obohaceného. Zanikne-li přechodem předmětu z dispozice obohaceného možnost předmět bezdůvodného obohacení vrátit v rámci restituce původního stavu postiženému, nastupuje povinnost obohaceného vydat postiženému peněžní náhradu ve výši hodnoty bezdůvodného obohacení.⁷¹

U skutkové podstaty plnění bez právního důvodu byla tehdejším Nejvyšším soudem ČSR dovozena pasivní legitimace u toho, vůči komu se plnilo.⁷² Stejně tak lze předpokládat pasivní legitimaci i u skutkových podstat plnění z neplatného právního důvodu, a pokud právní důvod k plnění dodatečně odpadl. V případě získání majetkového prospěchu z nepoctivých zdrojů, bude opět pasivně legitimován ten, kdo tento předmět bezdůvodného obohacení získal.⁷³ Pokud se jedná o plnění za jiného, pak judikatura dovodila, že osobou obohaceného, tedy pasivně legitimovaným je ten, kdo měl plnit původně, nikoliv ten, kdo plnění přijal.⁷⁴

⁷⁰ § 451 odst. 1 Občanského zákoníku

⁷¹ § 458 odst. 1 Občanského zákoníku

⁷² Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87

⁷³ Shodně zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR ze dne 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78

⁷⁴ Např. zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR ze dne 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78

Osobou obohaceného může být jak fyzická, tak i právnická osoba, včetně státu dle § 21 Občanského zákoníku.

3.3.2 Postižený

Na druhé straně závazkového vztahu vzniklého z bezdůvodného obohacení naproti osobě obohaceného stojí ve většině případů osoba postiženého, kromě případu, kdy v tomto závazkovém vztahu vystupuje stát, jako specifický subjekt, jak je blíže rozebráno v bodě 3.3.3 této práce.

V tomto bodě je vhodné upozornit na určitou nejednotnost pojmosloví při označení subjektu, na jehož úkor došlo k neoprávněnému majetkovému prospěchu.⁷⁵ Přestože je někdy užíván pojem „poškozený“, v němž lze spatřovat odkaz na odpovědnostní éru bezdůvodného obohacení⁷⁶, nepřipadá mi toto označení zcela přiléhavé, neboť k žádné škodě nedochází, proto jsem zvolil označení „postižený“, které mi připadá vhodnější.

Dle § 456 Občanského zákoníku je to ten, *na jehož úkor byl získán*⁷⁷ předmět bezdůvodného obohacení. Postižený je tedy aktivně legitimovaným v závazkovém vztahu, jehož obsahem je nárok na vydání bezdůvodného obohacení, jinak řečeno, může nárokovat vydání bezdůvodného obohacení vůči obohacenému.

Osobou postiženého, podobně jako v případě obohaceného, může být jak fyzická, tak i právnická osoba, včetně státu, zcela v souladu s § 21 Občanského zákoníku.

3.3.3 Stát

Stát má však v jistých situacích i další – specifickou – úlohu. Toto postavení vyplývá ze znění § 456 Občanského zákoníku: „*Předmět*

⁷⁵ Důvod této nejednotnosti lze spatřovat i v tom, že se téma bezdůvodného obohacení netěší vysoké přízni v rámci teoretických prací. Poslední monografie, která se zabývala čistě bezdůvodným obohacením, je publikace od Věry Korecké Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu z roku 1981.

⁷⁶ Viz bod 2.4 této práce

⁷⁷ § 456 Občanského zákoníku věta první

bezdůvodného obohacení se musí vydat tomu, na jehož úkor byl získán. Nelze-li toho, na jehož úkor byl získán, zjistit, musí se vydat státu.“

Jak již bylo řečeno v kapitole 3, toto specifické postavení státu v případě, kdy nelze zjistit postiženého, vyplývá mimo jiné ze socialistické koncepce původního znění zákona č. 40/1964 Sb., a fakt, že je dodnes toto ustanovení součástí účinné právní úpravy, lze považovat za přežitek.

3.4 Právní následky bezdůvodného obohacení

Legální definici stěžejního pojmu *obohacení* bychom v Občanském zákoníku hledali marně. Občanskoprávní nauka obecně považuje obohacení za určitý neoprávněný majetkový přesun mezi dvěma subjekty.

Institut bezdůvodné obohacení má ve své podstatě zejména funkci restituční.⁷⁸ To znamená, že v zásadě je cílem tohoto institutu navrácení určitého předmětu, pokud dojde k jeho přechodu mezi dvěma subjekty na základě určitých skutečností, které jsou popsány jednotlivými skutkovými podstatami bezdůvodného obohacení. Jinak řečeno, právním následkem obohacení se (vzniku bezdůvodného obohacení) je vznik závazku obohaceného vrátit předmět tohoto majetkového přesunu postiženému.⁷⁹

3.5 Předmět bezdůvodného obohacení

Předmětem bezdůvodného obohacení mohou být peníze, ostatní věci v právní slova smyslu, ať již individuálně určené, či hromadné, pohledávky nebo majetkové hodnoty z provedeného úkonu.⁸⁰

Jak bylo řečeno v předchozím bodu, podstatou institutu bezdůvodného obohacení je především restituce původního stavu, s čímž plně koresponduje

⁷⁸ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1326

⁷⁹ Samozřejmě, pokud dojde k situaci, kdy se majetek obohaceného rozmnoží tím, že se reálně nezmenší, byť by se zmenšit měl, pokud by obohacený splnil, co povinen plnit byl, je třeba přihlídnout k této specifické situaci a uvedené výroky dle toho modulovat.

⁸⁰ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1326

§ 458 odst. 1 Občanského zákoníku, který stanovuje, že se primárně vrací „vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Není-li to dobře možné, zejména proto, že obohacení záleželo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.“ Toto ustanovení tedy zakotvuje subsidiární funkci reparace, tedy náhrady předmětu bezdůvodného obohacení v penězích, pokud není restituce možná.

Pokud budeme uvažovat o reparaci následků bezdůvodného obohacení, bude stěžení stanovit, jakou peněžní částku má vlastně obohacený vydat postiženému. Nejvyšší soud stabilně prezentuje názor, že není rozhodné u vydání bezdůvodného obohacení, o jak cennou hodnotu postižený přišel, resp. jak velká újma mu ve skutečnosti vznikla, ale o jakou hodnotu se obohacení ve skutečnosti obohatil.⁸¹ Např. v případě hodnot vynaložených na cizí nemovitost je rozhodné, o kolik se obohacený obohatil, tedy rozhodný je rozdíl mezi cenou dané nemovitosti před vynaložením hodnot a cenou po vynaložení těchto hodnot.⁸²

Na rozdíl od náhrady škody zde neexistuje moderační právo soudu a obohacený je tedy povinen vydat majetkový prospěch vždy v celém rozsahu.⁸³

3.6 Promlčení bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku

Jednou z klíčových otázek právního vztahu je otázka, zda vůbec a případně v jaké době dojde k promlčení nároků v rámci daného právního vztahu.

Jak již bylo konstatováno, dojde-li k bezdůvodnému obohacení, vzniká na straně obohaceného povinnost vydat předmět bezdůvodného obohacení a této povinnosti odpovídá právo postiženého se daného předmětu

⁸¹ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1327

⁸² Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.3.1975, sp. zn. Cpj 34/74

⁸³ Shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1328

bezdůvodného obohacení domáhat. Toto právo se pak promlčuje dle úpravy v § 107 Občanského zákoníku.

§ 107 odst. 1 Občanského zákoníku stanovuje, že „[p]rávo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení se promlčí za dva roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil.“ Tedy subjektivní lhůta pro vydání bezdůvodného obohacení činí dle Občanského zákoníku 2 roky. Následně v § 107 odst. 2 Občanského zákoníku je stanovena objektivní promlčecí doba pro bezdůvodné obohacení. Tento odstavec stanovuje dvě různé promlčecí doby, s ohledem na to, zda šlo o neúmyslné obohacení se, či obohacení úmyslné. Je zde tedy hleděno na subjektivní hledisko obohaceného. Pro neúmyslné obohacení stanovuje § 107 odst. 2 objektivní promlčecí dobu tři roky. Pro úmyslné pak lhůtu desetiletou.⁸⁴

Posledním pravidlem, které obsahuje § 107 Občanského zákoníku, který je zvláštní úpravou k úpravě promlčení obecné, nacházející se v § 101 Občanského zákoníku, je obsaženo v odst. 3. Tento nám stanoví, že pokud jsou „účastníci neplatné nebo zrušené smlouvy povinni vzájemně si vrátit vše, co podle ní dostali, přihlédne soud k námitce promlčení jen tehdy, jestliže by i druhý účastník mohl promlčení namítat“⁸⁵ Tato úprava dopadá na situaci, kdy vznikne synallagmatický právní vztah, ve kterém jsou obě strany závazku jak obohaceným, tak i postiženým, a na jedné straně nedochází k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. Nejtypičtějším příkladem je kupní smlouva, která byla neplatná, u níž se promlčuje nárok na vrácení zaplacené ceny, ale vzhledem k nepromlčitelnosti vlastnického práva

⁸⁴ V této úpravě lze sledovat silnou paralelu s úpravou náhrady škody, neboť § 106 odst. 2 Občanského zákoníku pracuje s promlčecími lhůtami pro právo na náhradu škody a subjektivní stránkou škůdce totožně.

⁸⁵ § 107 odst. 3 Občanského zákoníku

se nepromlčuje právo na vydání věci.⁸⁶ V tomto případě tedy nelze účinně vznést před soudem námitku promlčení.

⁸⁶ Shodně FIALA, J., KINDL, M., a kol.: *Občanský zákoník. Komentář*, I. díl., první vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 330

4. Bezdůvodné obohacení v obchodním právu

Bezdůvodné obohacení zakládá individuální právní vztahy. Abychom přesně posoudili daný právní vztah z bezdůvodného obohacení, bude nejprve nutné určit, do jakého odvětví soukromého práva spadá, a to na základě jeho povahy. V návaznosti na odpověď na tuto otázku pak můžeme stanovit, jaké právní normy daný právní vztah upravují, a teprve po té lze analyzovat dopady těchto faktů. Pokud se tedy jedná o bezdůvodné obohacení v obchodním právu, resp. závazky z něj vzešlé, musíme nejprve posoudit povahu daných závazků, následně lze řešit, jaký právní předpis se na daný právní vztah aplikuje, a teprve po té lze zkoumat, jaké důsledky má tento fakt.

Struktura této kapitoly souvisí zejména s výše uvedeným. Nad to je nutné vymezit základní pojmy, se kterými budu pracovat při tvorbě svého vlastního názoru, který bude prezentován v závěru této kapitoly. Nejprve tedy vymezím pojem obchodních závazkových vztahů a pro úplnost zmíním i zvláštní skutkové podstaty vzniku bezdůvodného obohacení v obchodním právu. Po té bude vhodné zmínit teorii vymezený vztah Občanského zákoníku a zákona č. 513/1991 Sb, obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Obchodní zákoník“). S těmito informacemi pak budu následně pracovat v rámci bodu 4.3, který tvoří stěžejní část této kapitoly a ve kterém nejprve shrnu diskuzi k tématu bezdůvodného obohacení v obchodním právu, která probíhala v nedávné době na stránkách odborných časopisů, a následně, v návaznosti na postuláty z této kapitoly, ale i v návaznosti na některé předchozí pasáže, zaujmu vlastní postoj k této problematice. Přínos této kapitoly tedy spatřuji zejména ve vytvoření a prezentování vlastního názoru pomocí práce s pravidly a tvrzeními postulovanými, jak v této kapitole, tak i v předchozích částech této práce.

4.1 Obchodní závazkové vztahy

Jak jsem uvedl v úvodu této kapitoly, nejprve musím vymezit jeden z nejzákladnějších pojmů obchodního práva, a tím je pojem *obchodních závazkových vztahů*. Důvod, proč je toto vymezení naprosto nezbytné, bude rozebrán v bodě 4.1.2. Pro hrubé definování obchodních závazkových vztahů lze vyjít z jednoduché věty - obchodní závazkové vztahy jsou „*ty závazkové vztahy, o nichž je stanoveno, že se řídí obchodním zákoníkem.*“⁸⁷

Naprosto stěžejní, co se týče právní úpravy obchodních závazkových vztahů, jsou § 261 a § 262 Obchodního zákoníku, neboť ty vypočítávají, jaké závazkové vztahy spadají pod pojem obchodních závazkových vztahů. Na základě nich můžeme vymezit tři základní skupiny obchodních závazkových vztahů, a to:

1. obchodní závazkové vztahy relativní
2. obchodní závazkové vztahy absolutní
3. obchodní závazkové vztahy fakultativní.

K jednotlivým druhům obchodních závazkových vztahů se vrátím v bodě 4.1.1 této práce.

K bližšímu vymezení obchodních závazkových může posloužit např. i jejich porovnání s občanskoprávními vztahy, neboť spolu s nimi spadají obchodní závazkové vztahy pod pojem soukromoprávních vztahů a spolu s nimi tvoří základní korpus vztahů upravených soukromým právem. Základní rozdíly mezi těmito dvěma druhy závazkových vztahů lze spatřovat zejména:

- a) v povaze subjektů – na obou stranách závazkového vztahu stojí zpravidla podnikatelé, či na jedné straně podnikatel a na druhé straně stát nebo samosprávný celek, jestliže tento závazkový vztah směřuje k zajišťování veřejných potřeb⁸⁸;

⁸⁷ PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 17

⁸⁸ Shodně § 261 odst. 1 a 2 Obchodního zákoníku

- b) v povaze vzniku – za obchodní závazkové vztahy považujeme ty závazkové vztahy, které vznikly v souvislosti s podnikáním subjektů závazkového vztahu, či alespoň jednoho ze subjektů, pokud je druhým subjektem závazkového vztahu stát, nebo samosprávný celek a zároveň se tento závazkový vztah týká zajišťování veřejných potřeb. Případně za ně považujeme ty závazkové vztahy, při jejichž vzniku tak stanoví dohoda účastníků⁸⁹;
- c) ve faktu, že jejich úpravu obsahuje především obchodní zákoník.⁹⁰

4.1.1 Druhy obchodních závazkových vztahů

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, obchodní závazkové vztahy lze rozdělit na tři základní druhy. Vymezením každého z těchto druhů pak lze docílit vymezení obchodních závazkových vztahů jako celku.

1. Obchodní závazkové vztahy relativní

Za *relativní obchodní závazkové vztahy* se považují ty závazkové vztahy, u nichž je rozhodné pro určení, zda náleží mezi obchodní, jaké subjekty a z jakých důvodů do daného závazkového vztahu vstoupily. Jinými slovy, musí být kumulativně dvě podmínky, aby daný vztah byl obchodním závazkovým vztahem:

a) podmínka subjektů

První podmínkou je určitá povaha subjektů, které se daného závazkového vztahu účastní. Z § 261 odst. 1 a 2 Obchodního zákoníku vyplývá, že těmito subjekty mohou být pouze podnikatelé (stojící na obou stranách daného závazkového vztahu), nebo podnikatel a zároveň stát nebo samosprávná územní jednotka (každý subjekt na jedné straně závazkového vztahu);

b) účel

⁸⁹ Tuto možnost volby zákona poskytuje § 262 Obchodního zákoníku

⁹⁰ Shodně BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P., a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 23

Druhou podmínkou je pak účel, či důvod, na základě kterého dané subjekty do závazkového vztahu vstoupily. Pokud jsou stranami závazkového právního vztahu na obou stranách podnikatelé, pak musí být „*při jejich vzniku zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti.*“⁹¹ Pokud stojí na jedné straně závazkového vztahu podnikatel a na druhé straně stát⁹² nebo samosprávním územní jednotka, musí podnikatel vstoupit do závazkového vztahu v rámci svého podnikání a stát nebo samosprávním územní jednotka v rámci zabezpečování, či uspokojování veřejných potřeb⁹³.⁹⁴

Rozhodným okamžikem pro posouzení, zda daný závazkový vztah splňuje obě tyto podmínky, je okamžik vzniku závazkového vztahu.⁹⁵

Pro určení účelu, na základě kterého dané subjekty vstoupily do závazkového vztahu, není rozhodná povaha subjektů, ale naopak je rozhodná podstata společenského vztahu, ve kterém subjekty vystupují.⁹⁶

2. Obchodní závazkové vztahy absolutní

Za *absolutní obchodní závazkové vztahy* jsou naopak považovány ty závazkové vztahy, u nichž zařazení pod obchodní není odvislé od povahy subjektů a účelu, na základě něhož do daného vztahu vstoupily, ale ty

⁹¹ § 261 odst. 1 Obchodního zákoníku

⁹² Dle § 261 odst. 2 Obchodního zákoníku se „*[k] tomuto účelu se za stát považují i státní organizace, jež nejsou podnikateli, při uzavírání smluv, z jejichž obsahu vyplývá, že jejich obsahem je uspokojování veřejných potřeb.*“

⁹³ K pojmu „zabezpečování veřejných potřeb“ např. ČECH, P.: *Kdy použít obchodní zákoník a kdy jen občanský zákoník II.*, Právní rádce 2008, č. 1, s. 19

⁹⁴ Shodně § 261 odst. 2 Obchodního zákoníku

⁹⁵ Shodně § 261 odst. 5 Obchodního zákoníku

⁹⁶ Toto tvrzení je opřeno například o nálezn Ústavní soud ze dne 08.07.1999, sp. zn. III.ÚS 140/99, v němž se Ústavní soud vyjádřil následovně: „*Skutečnost, že navrhovatel sám byl držitelem živnostenského oprávnění, v jehož rámci také dochází k přebírání zboží, na této věci nemůže nic změnit. Rozhodující tu není skutečnost, že navrhovatel je držitelem živnostenského oprávnění, ale posouzení podstaty společenského vztahu, v němž vystupoval.*“ Myslím, že dané pravidlo lze vztáhnout i na ostatní subjekty obchodních závazkových právních vztahů.

závazkové vztahy, o nichž tak stanoví kogentní ustanovení zákona, ať již Obchodního zákoníku, či zákona zvláštního.⁹⁷

Tento taxativní výpočet nalezneme zejména v § 261 odst. 3 Obchodního zákoníku. Teorie dělí absolutní závazkové vztahy na tři skupiny. Do prvních dvou skupin jsou rozřazeny vztahy vyjmenované v § 261 odst. 3 Obchodního zákoníku, do třetí skupiny pak náleží vztahy vzniklé z protisoutěžních deliktů.⁹⁸ První skupinu tvoří vztahy z obchodních smluv, které jsou obsaženy zejm. v taxativním výčtu v § 261 odst. 3 písm. c) a d), kterými jsou jmenovitě vztahy:

- a) z burzovních obchodů a ze smluv s jejich sprostředkovateli;
- b) z úplatných smluv týkajících se cenných papírů;
- c) ze smlouvy o prodeji podniku nebo jeho částí, smlouvy o nájmu podniku, zástavní právo k obchodnímu podílu, smlouvy o úvěru, smlouvy o kontrolní činnosti, smlouvy zasílatelské, smlouvu o provozu dopravního prostředku, smlouvy o tichém společenství, smlouvy o otevření akreditivu, smlouvy o inkasu, smlouvy o bankovním uložení věci, smlouvy o běžném účtu a smlouvy o vkladovém účtu;
- d) z bankovní záruky, z cestovního šeku a slibu odškodnění⁹⁹;
- e) vztahy z finančního zajištění.

⁹⁷ Shodně PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 17

⁹⁸ Toto dělení např. BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P., a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 26-28. K podobnému členění se v zásadě hlásí i doc. Plíva (PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 24-25). Přestože doc. Plíva vymezuje pouze dvě základní skupiny absolutních obchodních závazkových vztahů, jeho dělení se týká pouze vztahů taxativně vymezených v § 261 odst. 3 Obchodního zákoníku, kdežto autoři zmíněného dílu *Kursu obchodního práva* dělí absolutní závazkové vztahy v širším slova smyslu.

⁹⁹ Tyto úkony nepatří mezi smlouvy, neboť jsou jednostrannými právními úkony, ale lze je zařadit pod obchodní smlouvy *sui generis*.

Do druhé skupiny pak náleží vztahy související se zakládáním obchodních společností a družstev a s jejich existencí – zejm. jde o vztahy mezi zakladateli, či společníky a společností. Jmenovitě jimi jsou vztahy:

- a) mezi zakladateli obchodních společností, mezi společníkem a obchodní společností, jakož i mezi společníky navzájem, pokud jde o vztahy týkající se účasti na společnosti, jakož i vztahy ze smluv, jimž se převádí podíl společníka;
- b) mezi zakladateli družstva a mezi členem a družstvem jakož i mezi členy družstva navzájem, pokud vyplývají z členského vztahu v družstvu, jakož i ze smluv o převodu členských práv a povinností;
- c) mezi společností nebo družstvem a osobou, která je statutárním orgánem nebo jiným orgánem nebo jeho členem;
- d) mezi zakladateli a správcem vkladu.

Doc. Plíva dále poznamenává: „*K absolutním obchodním závazkovým vztahům je třeba řadit také závazkové vztahy vzniklé při zajištění plnění závazků (povinností) v závazkových vztazích, které jsou obchodními závazkovými vztahy ze zákona podle § 261 odst. 1, 2 a 3 ObchZ (§ 261 odst. 4 ObchZ). I pro tyto zajišťovací vztahy platí, že se řídí obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu účastníků. Proto je nutné posuzovat podle obchodního zákoníku ručení, smluvní pokutu, uznání závazku, ale i zástavní právo, jestliže slouží k zajištění obchodního závazkového vztahu, třebaže takové zajištění poskytuje osoba, která není podnikatelem.*“¹⁰⁰ S tímto tvrzením nelze než souhlasit.

Třetí skupinu absolutních závazkových vztahů pak tvoří vztahy vzniklé z protisoutěžních deliktů. Mezi ně se řadí jak vztahy z nekalé soutěže dle § 53 Obchodního zákoníku, tak i soukromoprávní vztahy z nedovoleného omezování soutěže.¹⁰¹

¹⁰⁰ PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 19

¹⁰¹ Shodně BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P., a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 27-28.

3. Obchodní závazkové vztahy fakultativní

Tento třetí druh obchodních závazkových vztahů lze vymezit a contrario vůči předchozím dvěma druhům, které lze charakterizovat, jako *obligatorní*, neboť jsou obchodními závazkovými vztahy přímo ex lege¹⁰². Jejich explicitní vymezení nalezneme v § 262 Obchodního zákoníku, který doslova ve svém odst. 1 stanoví, že „[s]trany si mohou dohodnout, že jejich závazkový vztah, který nespadá pod vztahy uvedené v § 261, se řídí tímto zákonem.“ Jinými slovy, obchodní zákoník umožňuje subjektům právní vztahů, aby si přímo výslovně dohodly, že se jejich vzájemný vztah bude řídit ustanoveními obchodního zákoníku, tedy bude obchodním závazkovým vztahem.

§ 262 Obchodního zákoníku pak dále stanoví podmínky, které musejí být splněny, aby byla dané ujednání platné. Zejména stanovuje písemnou formu této dohody¹⁰³, a to i tehdy, pokud sama smlouva písemnou formu nemá¹⁰⁴. Navíc nesmí pod sankcí neplatnosti tato dohoda směřovat ke zhoršení postavení účastníka smlouvy, který není podnikatelem.¹⁰⁵

Podobně, jako u obligatorních závazkových vztahů, se obchodním zákoníkem „řídí i vztahy vzniklé při zajištění závazků ze smluv, pro něž si strany zvolily použití [ustanovení o obchodních závazkových vztazích], jestliže osoba poskytující zajištění s tím projeví souhlas nebo v době vzniku zajištění ví, že zajišťovaný závazek se“¹⁰⁶ ustanoveními o obchodních závazkových vztazích řídí.

Daná dohoda platí pro celý závazkový vztah. Lze se však výslovnou dohodou v jednotlivých částech závazkového vztahu od znění Obchodního

¹⁰² Shodně PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 27

¹⁰³ § 262 odst. 2 Obchodního zákoníku

¹⁰⁴ Shodně BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 29

¹⁰⁵ § 262 odst. 1 Obchodního zákoníku

¹⁰⁶ § 262 odst. 3 Obchodního zákoníku

zákoníku odchýlit, pokud však tato dohoda neodporuje kogentním ustanovením Obchodního zákoníku.¹⁰⁷

4.1.2 Závazek z bezdůvodného obohacení, jako obchodní závazkový vztah

Nyní vyvstává otázka, kdy vlastně počítáme závazky z bezdůvodného obohacení mezi obchodní závazkové vztahy. Odpověď na tuto otázku lze nálezt zejm. v judikatuře Nejvyššího soudu. V rozsudku ze dne 18.6.2003 řekl Nejvyšší soud následující: „*Je-li (v daném případě) závazkový vztah založený mezi účastníky smlouvou z 1. února 1994 (vztah mezi samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkající se zabezpečování veřejných potřeb Shodně § 261 odst. 2 věta první obchodního zákoníku) vztahem obchodním, má nepochybně obchodní povahu i závazkový vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení, k němuž došlo proto, že původní právní důvod plnění (obchodní smlouva) odpadl.*“¹⁰⁸ Stejný právní názor před tím zaujal i Ústavní soud v nálezu ze dne 8.7.1999 sp. zn. III. ÚS 140/99.

Jednoduchou právní argumentací pomocí logického postupu a *minoris ad maius* pak dojdeme k jednoznačnému závěru, že pokud Nejvyšší soud považuje vztahy vzniklé z bezdůvodného obohacení související s obchodními závazkovými vztahy relativními, pak musí toto pravidlo platit i pro obchodní závazkové vztahy absolutní¹⁰⁹. Podobně lze dojít s odkazem na autonomii subjektů závazkových právních vztahů a smluvní volnost těchto subjektů,

¹⁰⁷ Shodně PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 28

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.6.2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

¹⁰⁹ Tento názor lze opřít i o rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2003 sp. zn. 29 Odo 813/2001, v němž Nejvyšší soud řekl: „*K závěru, že vztah z bezdůvodného obohacení vzniklého přijetím plnění z neplatného právního úkonu (Shodně § 451 odst. 2 obč. zák.) je obchodním závazkovým vztahem, postačí předchozí úsudek, že obchodní závazkový vztah by jinak založil onen neplatný právní úkon. Tak je tomu i v tomto případě, neboť neplatným právním úkonem, ze kterého bylo podle odvolacího soudu poskytnuto plnění, jež je bezdůvodným obohacením úpadkyně, je smlouva o úvěru ve smyslu ustanovení § 497 a násl. obch. zák., která je tzv. absolutním obchodem (obchodním závazkem) bez zřetele k povaze smluvních stran.*“

kteřá je jedním ze základních principů, na nichž stojí konstrukce obchodního práva¹¹⁰, že totožné pravidlo platí i pro obchodní závazkové vztahy fakultativní.

Vymezení pojmu *obchodní závazkové vztahy* je tedy zcela klíčové pro posouzení povahy závazkového vztahu vzniklého z bezdůvodného obohacení.

K takto vymezeným vztahům z bezdůvodného obohacení přistupují ještě zvláštní skutkové podstaty bezdůvodného obohacení uvedené v Obchodním zákoníku, které by byla chyba nezmínit. Jedná se o dva specifické případy bezdůvodného obohacení, a to:

1. bezdůvodné obohacení upravené v rámci firemního práva dle § 12 odst. 1 Obchodního zákoníku;
2. bezdůvodné obohacení upravené v rámci právní ochrany proti zásahům v rámci nekalé soutěže dle § 53 Obchodního zákoníku.¹¹¹

I tyto vztahy bezesporu patří mezi obchodní závazkové vztahy a jsou obchodními závazkovými vztahy absolutními.

4.2 Vztah Obchodního a občanského zákoníku

Po roce 1989, s novou politickou a ekonomickou situací ve státě, bylo nutné komplexně upravit nově vznikající vztahy související s nově uvolněným podnikáním, tedy zejm. právo obchodních společností, postavení podnikatelů, vztahy mezi nimi apod. Jelikož nebyla přijata koncepce jednoho kodexu, která by upravoval jak občanské, tak i obchodní právo, ale naopak byl přijat v roce 1991 samostatný kodex, zabývající se zejména postavením podnikatelů a obchodními závazkovými vztahy¹¹², bylo v rámci sestavování

¹¹⁰ K principu smluvní volnosti viz např. BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P., a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 9-13

¹¹¹ Shodně ELIÁŠ, K.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*, Praha: Linde, 2008, s. 1326

¹¹² Viz § 1 odst. 2 Obchodního zákoníku

tohoto kodexu nutné jasně vymezit vztah ke stávajícímu a nejdůležitějšímu soukromoprávnímu kodexu - Občanskému zákoníku.¹¹³

Tento vztah těchto dvou kodexů byl vymezen pomocí úvodního § 1 Obchodního zákoníku. Dle § 1 odst. 2 věta první Obchodního zákoníku se okruhy vymezené v odst. 1 předmětného paragrafu řídí úpravou obsaženou v Obchodním zákoníku. Věta druhá odst. 2 v § 1 Obchodního zákoníku pak říká doslova toto: „*Nelze-li některé otázky řešit podle těchto ustanovení, řeší se podle předpisů práva občanského.*“¹¹⁴ Touto větou je zakotven vztah Obchodního zákoníku jako předpisu zvláštního a Občanského zákoníku jako předpisu obecného.¹¹⁵

Právní teorie vymezila tři varianty vztahů Občanského a Obchodního zákoníku¹¹⁶, jak vyplývají z § 1 odst. 2 Obchodního zákoníku:

- a) Obchodní zákoník obsahuje úpravu dané problematiky v celém rozsahu, někdy se též mluví o komplexní úpravě. Doc. Plíva v tomto směru mluví o „*relativně komplexní*“¹¹⁷ úpravě, jelikož absolutně vyloučit aplikaci Občanského zákoníku nelze¹¹⁸. V tomto případě užije pouze úpravy Obchodního zákoníku a do Občanského zákoníku se v zásadě nezabíhá.
- b) Některé otázky jsou upraveny v Obchodním zákoníku pouze částečně. v tomto případě se užije úpravy Občanského zákoníku a Obchodního zákoníku se užije v dílčích aspektech, pro něž

¹¹³ Shodně BEJČEK, J.: *Obchodní závazky*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 21

¹¹⁴ § 1 odst. 2 Obchodního zákoníku

¹¹⁵ Shodně např. BEJČEK, J.: *Obchodní závazky*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 21

¹¹⁶ Shodně např. PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 36, či BEJČEK, J.: *Obchodní závazky*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 22

¹¹⁷ PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: ASPI a. s., 2006, s. 36

¹¹⁸ V tomto případě je dle mého názoru myšlena aplikace občanského zákoníku na některé aspekty z celkového komplexu daného právního vztahu, či institutu, a to například úprava subjektivit subjektů daného právního vztahu, či institutu, či vznik a zánik závazku, odpovědnost za porušení závazků apod.

Obchodní zákoník úpravu obsahuje. Zde se tedy projevuje výše deklarovaný vztah mezi Občanským a Obchodním zákoníkem, jako *lex generalis* a *lex specialis*.

- c) Úprava dané problematiky v Obchodním zákoníku chybí. Zde se uplatní pouze úprava obsažená v Občanském zákoníku.

4.3 Bezdůvodné obohacení v obchodním právu

Problematika bezdůvodného obohacení v obchodním právu bohužel není nijak průzračně jasná, dokonce ani judikatura nebyla v této tématice napříč lety v trvalé a neměnné pozici.¹¹⁹ Do dnes, po takřka dvacetileté účinnosti Obchodního zákoníku, není v odborné literatuře zaujat jednotný postoj k této problematice. Napříč odbornou veřejností probíhala v minulosti poměrně rozsáhlá diskuze, která není dosud plně u konce, z níž v zásadě vykryštalizovaly dva opačné úhly pohledu. Jak se ukázalo, stěžejní otázkou, na níž se pokusím odpovědět v této části práce, je, zda se v případě, že vztah z bezdůvodného obohacení je obchodním závazkovým vztahem, použije úprava promlčení nároku z bezdůvodného obohacení nacházející se v Občanském, nebo Obchodním zákoníku.

Nejprve bude vhodné shrnout nejdůležitější body a argumenty zmiňované diskuze, a po té zaujmout vlastní postoj k této problematice, což považuji za nejvýznamnější přínos této diplomové práce.

4.3.1 Diskuze k tématu bezdůvodného obohacení v obchodním právu na stránkách odborných periodik

V Bulletinu advokacie č. 10/2005 byl publikován článek nazvaný „*Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*“¹²⁰ doc. JUDr. Karla Marka, CSc., který byl koncipován jako

¹¹⁹ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2000, sp. zn. 32 Cdo 1811/99 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

¹²⁰ MAREK, K.: *Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, Bulletin advokacie 2005, č. 10, s. 48-49

příspěvek do diskuze, kterou tímto hodlal založit, a který nakonec i poměrně rozsáhlou diskuzi vyvolal, zejména na stránkách zmíněného Bulletinu advokacie¹²¹.

K. Marek v tomto článku nejprve cituje následující pasáž z rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003: „*Skutečnost, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení (na rozdíl od občanského zákoníku – Shodně jeho § 107), pak neznamená nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397). Jelikož obchodní zákoník je v poměru k občanskému zákoníku předpisem zvláštním (lex specialis), což platí i pro obecná ustanovení obchodního zákoníku upravující promlčení (§ 391 a § 397) v poměru k ustanovení § 107 občanského zákoníku, platí, že při řešení otázky promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních vztazích se použije především právní úprava obsažená v obchodním zákoníku.*“¹²²

Po té se zabývá otázkou, zda může být vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení za určitých podmínek obchodním závazkovým vztahem, a vzápětí konstatuje, že toto možné bezesporu je. Následně již dostává k meritu daného článku, a to, zda užít pro dobu promlčení bezdůvodného obohacení, je-li tímto obohacením založen obchodněprávní vztah, úpravu Občanského, nebo Obchodního zákoníku, čili zda bude promlčecí doba pro uplatnění nároku

¹²¹ Zmíněná diskuze na stránkách Bulletinu advokacie v období od října 2005 (vychází článek doc. Marka *Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*) do července 2007 (vycházejí články V. Hromka *Několik poznámek do diskuze o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení* a V. Kočové *Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*). Tato diskuze byla následně doplněna článkem L. Smutného *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, který byl publikován v roce 2009 na stránkách odborného časopisu Právní rozhledy.

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

z bezdůvodného obohacení subjektivní dvou a objektivní tříletá, nebo čtyřletá¹²³.

Standardními metodami výkladu¹²⁴ vykládá § 397 Obchodního zákoníku a tento svůj výklad nepřímo konfrontuje s výše citovaným rozsudkem Nejvyššího soudu. K. Marek dospívá k jednoznačnému závěru, že je nutné užít úpravu nalézající se v Občanském zákoníku v § 107 odst. 1 a 2, a tedy, že v daném případě bude objektivní promlčecí doba tříletá. Svoje stanovisko opírá zejména o poněkud extenzivnější výklad slov „nestanoví-li zákon jinak“ na konci zmíněného § 397 Obchodního zákoníku. K. Marek dochází k názoru, že slovem „zákon“ je myšlen nikoliv jen Obchodní zákoník, ale jakýkoliv zákon obsahující úpravu, jež je *lex specialis* vůči § 397 Obchodního zákoníku. Argumentuje zejména tím, že pokud by chtěl *rozumný zákonodárce*, aby byl tímto slovem myšlen pouze Obchodní zákoník, učinil by tak slovy „tento zákon“, což se však nestalo. Dále dovozuje, že speciální úpravou vůči § 397 Obchodního zákoníku je právě výše zmíněný § 107 a jeho odstavce 1 a 2 Občanského zákoníku s jeho úpravou promlčení bezdůvodného obohacení. Proto tedy, jak bylo řečeno výše, zastává názor, že právo na vydání bezdůvodného obohacení v obchodně právních vztazích se posuzuje dle úpravy v Občanském zákoníku, a tedy se promlčuje v objektivní době tříleté a subjektivní dvouleté.

Proti tomuto názoru vystoupil svým příspěvkem Mgr. Adam Zlámal ve svém článku *K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak*¹²⁵. Hned z úvodu, po krátkém

¹²³ Pokud vyloučíme uplatnění v § 107 odst. 1 a 2 Občanského zákoníku, pak se nepoužije ani zde upravená subjektivní promlčecí doba, čili platí pouze objektivní promlčecí čtyřletá doba dle Obchodního zákoníku, ve kterém subjektivní doba není vůbec stanovena – ohledně nestanovené subjektivní doby shodně ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol., : Občanský zákoník I, II, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 610

¹²⁴ Blíže k metodám výkladu např. BOGUSZAK, J. , ČAPEK, J., GERLOCH, A.: *Teorie práva*, Praha: ASPI Publishing, 2004, kapitola X.

¹²⁵ ZLÁMAL, A.: *K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak*, Bulletin advokacie 2006, č. 4, s. 30-31

shrnutí příspěvku *Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, odmítá nejzásadnější argument doc. Marka ohledně znění § 397 Obchodního zákoníku. Tento argument odmítá s tím, že nelze „...argumentovat pouze tím, že pokud by zákonodárce chtěl něco upravit jinak, tak by to přesně tak udělal. Všichni víme, jak kvalitně probíhá či probíhala tvorba právních předpisů a spoléhat se pouze na zákonodárcův úmysl tedy zcela určitě nelze.“¹²⁶ Samozřejmě tento argument není absolutně v souladu s právní dogmatikou, zejména s koncepcí rozumného zákonodárce, přesto musím dát A. Zlámalovi za pravdu, že argument prezentovaný doc. Markem nemusí vždy v našem právním řádu obstát.¹²⁷

Dále A. Zlámal předkládá z mého pohledu zásadnější argument, že úprava promlčení je úpravou komplexní, a považuje za samozřejmé, že se musí tato úprava použít i na promlčecí dobu u nároku z bezdůvodného obohacení.

Posledním bodem, o který opírá A. Zlámal svoji argumentaci, je předpoklad, že vztahy mezi podnikateli obecně vykazují oproti občanskoprávním určitou specifickou povahu, a tato povaha dle něj vybízí k aplikaci ustanovení o promlčecích dobách obsažených v Obchodním zákoníku.¹²⁸

Jako další příspěvek do debaty vyšel v lednu 2007 na stránkách Bulletinu advokacie článek autorů Mgr. Jana Petříka a Mgr. Michala Strnada pod názvem *K možnosti aplikace § 107 odst. 3 občanského zákoníku na promlčení práva na vydání bezdůvodné obohacení v obchodně právních vztazích*. Autoři tohoto článku částečně korigují výroky A. Zlámala¹²⁹, kdy

¹²⁶ ZLÁMAL, A.: *K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak*, Bulletin advokacie 2006, č. 4, s. 30-31

¹²⁷ Toto konstatování musím učinit nerad a navzdory určitým právním ideám, neboť nelze pro plné obsažení skutečného stavu opomíjet, že faktický stav legislativy je tristní a podobně tristní je i celý legislativní proces.

¹²⁸ Zřejmě zde má na mysli určitou specifickou úroveň právního vědomí podnikatelů.

¹²⁹ Tento názor byl podložen zejm. do jisté míry plochým výkladem rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

sice autoři souhlasí, že se užíje úprava promlčení dle Obchodního zákoníku, ale zároveň dodávají, že aplikaci § 107 Občanského zákoníku nelze vyloučit zcela, neboť by tím „vypadla“ úprava synallagmatického právního vztahu, kdy si mají účastníci neplatného právního úkonu navzájem vrátit, co tímto úkonem nabyli, obsažená v § 107 odst. 3 Občanského zákoníku. V tomto je jím, dle mého názoru, třeba dát zcela za pravdu. Odpovídá tomu, dle mého názoru, přesně pojetí *relativně komplexní* úpravy, prezentované výše.

Dalším příspěvkem do diskuze pak byl článek napsaný Mgr. Vladimírem Hromkem, publikovaný pod názvem *Několik poznámek do diskuze o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení* na stránkách Bulletinu advokacie č. 7-8/2007. Tento článek opět shrnuje celkovou problematiku, přičemž vyslovuje podporu názoru prezentovanému A. Zlámalem, který doplňuje dle autora klíčovým rozhodnutím ze dne Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2003, z něž cituje pasáž: *„právní úprava promlčení v obchodním zákoníku má komplexní povahu, a že ani ze skutečnosti, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení, neplyne nutnost použití právní úpravy občanského zákoníku (jeho § 107), nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397).“*¹³⁰

Nejzajímavější pasáží celé práce je ta část, kde autor souhlasí s doc. Markem, že § 107 Občanského zákoníku skutečně je speciální úpravou, avšak pouze v rámci úpravy promlčení obsažené v přímo v Občanském zákoníku. Pokud však dostaneme na úroveň kodexů, pak nastupuje aplikace § 1 odst. 2 Obchodního zákoníku, který jasně stanovuje poměr Občanského a Obchodního zákoníku. Autor v této části upozorňuje na velmi důležitý fakt, že pokud bychom důsledně užili výklad úsloví „nestanoví-li zákon jinak“, prezentovaný doc. Markem, a zároveň pojmem úpravu v Občanském zákoníku jako *lex specialis* vůči § 397 Obchodního zákoníku, dojde

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2003 sp. zn. 29 Odo 813/2001

k naprosto absurdní situaci, neboť se toto ustanovení Obchodního zákoníku naprosto vyřadí z aplikace.¹³¹ Tento argument považuji za největší přínos tohoto odborného článku. Pokud budeme aplikovat ideu rozumného zákonodárce, kterou aplikoval doc. Marek, pak si lze jen těžko představit, že tento zákonodárce by dopustil situaci, kdy zněním jednoho ustanovení toto ustanovení zároveň vyřadí z aplikace.

Celou diskuzi na stránkách Bulletinu advokacie uzavírá článek autorky Mgr. Kláry Kočové, publikovaný v č. 7-8/2007 pod názvem *Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*¹³², tedy v tom samém čísle časopisu, jako článek předchozí. Tento článek bohužel nepřináší nové skutečnosti, či argumenty. Autorka pouze poměrně obsáhle cituje z již uvedených rozhodnutí Ústavního a Nejvyššího soudu, aby se nakonec s těmito ztotožnila a vyslovila nesouhlas s pojetím doc. Marka.

Jediným mnou zaznamenaným odborným příspěvkem, který podpořil pojetí prezentované doc. Markem, byl článek, který vyšel na stránkách Právních rozhledů v č. 15/2009, pod názvem *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, jehož autorem byl Mgr. Lukáš Smutný. Autor v tomto článku obsáhle popisuje historii vnímání této problematiky na poli teorie a judikatury, a po té přistupuje k prezentování vlastního stanoviska. Za stěžejní považuje pojetí Občanského a Obchodního zákoníku nikoliv, jako kompaktních kodexových norem, ale naopak zastává názor, že jde o systém vzájemně propojených ustanovení, které jsou vůči sobě v různých pozicích speciality. Dále autor tvrdí, že chtěli by zákonodárce stanovit úpravu promlčení nároku z bezdůvodného obohacení úpravou obsaženou v Obchodním zákoníku, pak by tak jistě učinil, podobně, jak je tom v případě náhrady škody.

¹³¹ HROMEK, V.: *Několik poznámek do diskuze o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*, Bulletin advokacie 2007, č. 7-8, s. 36

¹³² KOČOVÁ, K.: *Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*, Bulletin advokacie 2007, č. 7.8, s. 37

Na závěr autor popisuje určitou specifičnost institutu bezdůvodného obohacení a její úpravy, v čemž spatřuje další argument, neboť se domnívá, že je třeba aplikovat na takto specifické vztahy specifickou právní úpravu, obsaženou v § 107 Občanského zákoníku.

4.3.2 Vlastní příspěvek do diskuze

V tomto bodu se dostáváme k závěru stěžejní části této práce. K tématu bezdůvodného obohacení toho bylo řečeno v předchozím bodu mnoho a nyní zbývá pouze zaujmout vlastní pozici na poli odborné diskuze.

Názor, že je třeba aplikovat pro promlčení nároku z bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích, který zastává doc. Marek, je dle mého názoru zcela neudržitelný. K jeho výkladu slov „pokud zákon nestanoví jinak“ jsem se již částečně vyjádřil, přesto je důležité na tomto místě říci, že dle mého názoru je aplikace argumentu rozumného zákonodárce na tento případ nevhodná. Nelze ji aplikovat již z důvodu toho, že by došlo k absurdnímu závěru, že je § 397 Obchodního zákoníku vyřazen z aplikace (viz str. 51 této práce), a představa, že by tuto situaci *rozumný zákonodárce* připustil, je zcela absurdní.

Dále je zcela proti ustálenému názoru na vztah Občanského a Obchodního zákoníku (viz bod 4.2) představa, že u každého jednotlivého ustanovení daných kodexů v podstatě funguje jiná systematika aplikace a derogace. Nad to by toto pojetí velmi ztížilo aplikaci daných kodexů v běžné praxi, a bylo by tedy i z tohoto úhlu velmi nežádoucí.

Stejně tak argumentace o specifičnosti úpravy bezdůvodného obohacení, prezentovaný v článku L. Smutného, je vzhledem k váze protiargumentů zcela neudržitelný, a navíc není přímo podložen žádným z pravidel, či mechanismů, na nichž je postavena naše právní kultura.

Naopak názor, že je třeba aplikovat na promlčení nároku z bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích § 397 Obchodního zákoníku, se zdá správný. Naprosto koresponduje s ustáleným

pojetím vztahu Obchodního a Občanského zákoníku, v čemž já osobně sledávám největší slabinu celého názoru doc. Marka.

Mnou prezentovaný názor navíc plně koresponduje s ustáleným pojetím relativně komplexních úprav, které Občanský zákoník obsahuje, a jejichž vztah je pevně dovozen teorií (viz str. 45). S tímto bodem se bohužel doc. Marek, ani L. Smutný nikdy plně nevypořádali.

Pokud k těmto argumentům přičteme argument o absurdnosti důsledků pojetí doc. Marka, že nebude § 397 Obchodního zákoníku v podstatě nikdy aplikován, pak se nelze než postavit na stranu Mgr. Zlámala.

Dle mého názoru je tedy nutné na promlčení nároku z bezdůvodného obohacení v obchodních závazkových vztazích aplikovat § 397 Obchodního zákoníku a objektivní promlčecí doba činí 4 roky, přičemž subjektivní není stanovena.

Za pravdu mi v tomto dává jak např. prof. Švestka a kolektiv¹³³, tak i již citovaný názor obchodněprávního kolegia Nejvyššího soudu uveřejněný v rozsudku ze dne 18.6.2006, který doslova říká: „Právní úprava promlčení v obchodním zákoníku má komplexní povahu. ...“¹³⁴ a dále pak: „Skutečnost, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení (na rozdíl od občanského zákoníku - Shodně jeho § 107), pak neznamena nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397).“¹³⁵

¹³³ Viz ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 611-612

¹³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

¹³⁵ Tamtéž

5. Bezdůvodné obohacení dle zákona č. 98/2012 Sb., tzv. Nového občanského zákoníku

„Kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil.“¹³⁶

„Bez důvodně se obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadá, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.“¹³⁷

Dne 22.3.2012 nabylo platnosti dlouho očekávané¹³⁸ nové znění občanského zákoníku, které bylo publikováno ve Sbírce zákonů pod číslem 89/2012. Datum účinnosti tohoto kodexu bylo stanoveno na 1.1.2014. Koncepce kodexu občanského práva, jeho struktura, jazyk a pojmosloví doznali výrazných změn. S ohledem na zaměření práce se budu v následujících pasážích soustředit pouze na klíčové změny v koncepci bezdůvodného obohacení, a to v návaznosti na strukturu předchozí částí této práce a s ohledem na určitá nosná témata, která se promítají do koncepce celé této práce. Nakonec krátce shrnu přímo tematiku bezdůvodného obohacení v obchodním právu v NOZ.

¹³⁶ § 2991 odst. 1 NOZ

¹³⁷ § 2991 odst. 2 NOZ

¹³⁸ Původní zadání úkolu na vypracování návrhu nového občanského kodexu se datuje do roku 2000 – blíže ELIÁŠ, K., a kol.: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, Ostrava: Sagit, 2012

5.1 Základní změny znění a koncepce bezdůvodného obohacení v Novém občanském zákoníku

Bezdůvodné obohacení konečně opouští „odpovědnostní“ část, kterou sdílelo s odpovědností za škodu¹³⁹ a nyní patří spolu s *nepřikázaným jednatelstvím a upotřebením cizí věci k prospěchu jiného* do hlavy IV, pojmenované *Závazky z jiných právních důvodů*, upravující závazky quasi ex contractu a quasi ex delicto, která je plně oddělena, od odpovědnostní hlavy III.

Jak je vidět ze znění § 2991 NOZ, který je citován v úvodu této kapitoly, došlo k další zásadní změně v celkovém konceptu bezdůvodného obohacení. Autoři NOZ se přiklonili ke koncepci generální obohacovací klauzule, kdy je odst. 1 § 2991 NOZ zřetelně koncipován, jako obecné pravidlo nastupující při obohacení se *bez spravedlivého důvodu*¹⁴⁰ a odst. 2 § 2991 NOZ pak má funkci „pouhého“ demonstrativního výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení.¹⁴¹

¹³⁹ k tomuto tématu blíže v kapitole 2 této práce

¹⁴⁰ Je otázkou, co vůbec pojem „*spravedlivý důvod*“ znamená. Dá se předpokládat, že tímto pojmem je myšleno získání majetkového prospěchu bez právního důvodu v širším slova smyslu. Zda bude aplikační praxe tyto dva pojmy skutečně považovat za totožné ukáže čas. K tomuto tématu se vyjádřil např. Mgr. Jan Petrov, člen rekodifikační komise NOZ, ve svém článku *Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého* vydaném v Bulletinu advokacie č. 5/2011, kdy on distinkci mezi těmito pojmy vyvozuje, ale dále poznamenává, že je otázkou, jaká bude praxe. Nemohu si odpustit vyjádření osobního názoru, že podobné jazykové a koncepční zásahy (zejm. u dosud plně stabilně vykládaných pojmů a institutů) výkladové a aplikační praxi neprospěje, ba naopak vnáší do budoucích právních vztahů neodůvodněnou míru nejistoty, zejména pokud se bezprecedentně užívá dosud judikatorně a teoreticky nevysvětlených a nepopsaných pojmů, a nad to s takovým exlegální přesahem, jako v případě pojmu *spravedlnost*.

¹⁴¹ Zde je vhodné poznamenat, že je otázkou, jak bude reagovat na tuto změnu koncepce sám Nejvyšší soud, neboť již z jazykového výkladu je zřejmé, že pojetí autorů NOZ prezentované v § 2991 NOZ jde striktně proti ustálené judikatuře, a čas ukáže, zda se Nejvyšší soud nakonec podvolí názoru, který zastává dlouhodobě i část odborné veřejnosti, či zda bude držet dosavadní názorovou linii, a bude stále vnímat odst. 1 § 2991 NOZ pouze jako vyjádření obecného

Nápadný jazykový rozdíl mezi dnešní úpravou bezdůvodného obohacení a úpravou v NOZ je vidět ihned v § 2991 odst. 1 NOZ, který uvozuje tuto kapitolu. Ten oproti Občanskému zákoníku explicitně pojmenovává postiženého, a to pojmem *ochuzený*. Ve změně pojetí subjektů však jde NOZ ještě mnohem dál.

NOZ sice pracuje s původním termínem obohacený¹⁴², avšak explicitně zakotvuje dva nové rozměry tohoto pojmu. § 3000 NOZ hovoří o *poctivém příjemci*, přičemž jsou dále vymezena v § 3001 a § 3002 NOZ jeho práva a povinnosti, a § 3003 NOZ pak následně zmiňuje *nepoctivého příjemce*. Rozdíl mezi nimi vychází především z celkového konceptu NOZ, kdy je kladen daleko větší důraz na ochranu dobré víry subjektů práv a povinností. Příkladem za všechny budiž § 3001 NOZ, který do institutu bezdůvodného obohacení začleňuje zcela nová pravidla. Nově platí, že pokud poctivý příjemce zcizí „*předmět bezdůvodného obohacení za úplatu, může podle své volby vydat buď peněžitou náhradu, anebo co utržil,*“¹⁴³ a dále pak, „*[z]cizil-li jej poctivý příjemce bezúplatně, nemá vůči němu ochuzený právo na náhradu; může ji však požadovat po osobě, která předmět od obohaceného nabyla a nebyla v dobré víře.*“¹⁴⁴ Z mého pohledu je však tou nejzásadnější změnou, kterou prodělal institut bezdůvodného obohacení, pravidlo vyjádřené v § 3001 odst. 2 NOZ¹⁴⁵. § 3001 odst. 2 NOZ stanoví, že „*[z]ískal-li obohacený předmět obohacení v dobré víře nebo bez svého svolení a nelze-li jej dobře vydat, není povinen k náhradě, ledaže by tím*

principu, jak bylo popsáno v bodě 3.1 této práce. Více k tomuto tématu viz PETROV, J, *Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého*, Bulletin advokacie 2011, č. 10, s. 27an., či ELIÁŠ, K., a kol.: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, Ostrava: Sagit, 2012, s. 1054-1055 (v této publikaci zajímavá zejm. komparace s právními úpravami jiných států, na níž je postavena argumentace pro pojetí prezentované v NOZ)

¹⁴² § 3001 odst. 1 NOZ

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ § 3001 odst. 1 NOZ

¹⁴⁵ Tato změna je dle mého názoru dokonce jednou z nejdůležitějších v rámci celého NOZ.

vznikl stav zjevně odporující dobrým mravům.“ Jinými slovy, s účinností NOZ přichází ochrana obohaceného, který nemusí předmět obohacení vydat, pokud jej získal v dobré víře nebo bez svého svolení, pokud tím není zasaženo do dobrých mravů¹⁴⁶. Toto pojetí konstrukce bezdůvodného obohacení můžeme vnímat, jako jistou odpověď na nedostatek ochrany „obohaceného“ v současné právní úpravě, který byl kritizovaný odbornou veřejností, kdy bylo poukazováno, že není brán v potaz vnitřní vztah obohaceného ke skutkovému průběhu obohacení, které někdy může vést až k absurdním situacím¹⁴⁷.

5.2 Změny dle NOZ v bezdůvodném obohacení v obchodním právu

Pokud odhlídnu od jednotlivých občanskoprávních rozdílů úprav bezdůvodného obohacení, které by samy o sobě vystačily na samostatnou odbornou práci, a zaměřím se na rozdíly přímo související s tématem této práce, tedy bezdůvodným obohacením v obchodním právu, pak i této oblasti došlo k významným změnám.

NOZ opouští určitou dvojkolejnost soukromoprávních vztahů a nadále již neoperuje s pojmem *obchodní závazkové vztahy* a již nadále nečiní rozdílu mezi těmito závazky a závazky občanskoprávními. Nadále tedy platí jednotná soukromoprávní úprava u všech aspektů těchto právních vztahů.

Pokud se zaměřím přímo na promlčení, tak i zde došlo ke sjednocení promlčecích lhůt¹⁴⁸ a do budoucna platí pro vztahy z bezdůvodného

¹⁴⁶ Zde je mimo jiné vidět určitá hierarchie zcela základních principů, na nichž stojí NOZ, neboť jsou zde dobré mravy nadřazeny ochraně dobré víry.

¹⁴⁷ Tato kritika se objevila například v odborném článku Lucie Štursové *Institut bezdůvodného obohacení de lege ferenda*, publikovaném v časopisu Právník č. 2008/3, ve kterém L. Štursová popisuje modelový příklad, kdy jeden vlastník jedné části dvojdomku nechá udělat bez vědomí vlastníka druhé části dvojdomku nové omítky na celém domu, čímž dojde k bezdůvodnému obohacení na straně vlastníka druhé části domu, aniž by se tomu mohl jakkoliv bránit.

¹⁴⁸ V rámci jazykové reformy občanského práva je nově používán pojem *promlčecí lhůty*, místo dnešních *promlčecích dob*.

obohacení subjektivní promlčecí lhůta obecná dle § 629 odst. 1 NOZ, s tím, že jsou dle § 638 NOZ prodlouženy objektivní lhůty v případě neúmyslného obohacení na 10 let¹⁴⁹ a v případě úmyslného na 15 let¹⁵⁰.

Jak vyplývá ze zde uvedeného, bezdůvodné obohacení prošlo v nové úpravě celou řadou změn. Co se týče bezdůvodného obohacení v obchodním právu, pak si trůfám tvrdit, že díky nové úpravě v NOZ je debata o tomto tématu pro futuro v podstatě bezpředmětná, a to zejména díky opuštění koncepce obchodních závazkových vztahů a sjednocením úpravy promlčení. Můžeme možná v tomto novém pojetí hledat odpověď na otázku, kam by se v debatě z kapitoly 4 postavili tvůrci NOZ, ale myslím, že by tyto odpovědi hraničily s fabulací.¹⁵¹

¹⁴⁹ § 638 odst. 1 NOZ

¹⁵⁰ § 638 odst. 2 NOZ

¹⁵¹ Pravděpodobnější variantou je to, že jde o úmyslné sjednocení sporné části právní úpravy. Že byl tento nedostatek právní obcí plně vnímán a dokonce bylo po legislativním řešení této situace voláno, reprezentuje např. „povzdech“ autorů komentářového znění zákona, *Občanský zákoník I, II*, zachycený na stranách 611 a 612 (ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol., ;: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009)

6. Závěr

Diplomová práce na téma *Bezdůvodné obohacení v obchodním právu* je takřka u konce. Cílem této práce bylo rozebrat pojem bezdůvodného obohacení a jeho přesahu do obchodního práva a zároveň i odpovědět na diskutovanou otázku, jaká promlčecí se aplikuje na nárok z bezdůvodného obohacení, pokud toto založilo obchodní závazkový vztah.

Tato práce si nekladla za cíl plně obsáhnout veškeré aspekty pojmu bezdůvodného obohacení, ale jejím účelem bylo stručně vyložit ty pojmy, které čitatele dobře uvedou do problematiky bezdůvodného obohacení a následně i do problematiky bezdůvodného obohacení v obchodním právu.

Nejprve byl stručně analyzován historický vývoj pojmu bezdůvodného obohacení, který plynule přešel do úpravy *de lege lata*. Na tuto část navázala stěžejní část práce, která se zabývala přímo bezdůvodným obohacením v obchodním právu. I zde bylo nutné vymezit některé pojmy, se kterými se dále pracovalo. Nejprve byl rozebrán pojem obchodních závazkových vztahů, po té byl vysvětlen vztah Občanského a Obchodního zákoníku dle ustálené teorie, na což navázal bod shrnující odbornou diskuzi k bezdůvodnému obohacení v obchodním právu. Na závěr kapitoly pak byl prezentován vlastní názor na danou problematiku a zhodnocen dopad na aplikační praxi.

Poslední kapitola této práce obsáhla stručný rozbor NOZ, s ohledem na téma této diplomové práce, přičemž byla připomenuta některá dílčí témata, která prostupovala celou prací.

Lze uzavřít, že cílů této práce bylo plně dosaženo. Byla proporcionálně analyzována jednotlivá východiska, z nichž pak bych vytvořen vlastní závěr, z něhož vyplynulo, že pro úpravu promlčení se jako relativně komplexní užití úprava nalézající se v Obchodním zákoníku.

7. Abstrakt

Bezdůvodné obohacení v obchodním právu

Cílem této práce je podat rozbor institutu bezdůvodného obohacení s jeho přesahem do obchodního práva. V úvodu textu je shrnut dějinný vývoj bezdůvodného obohacení od starověké římskoprávní úpravy, přes Obecný zákoník rakouský (ABGB) a občanský zákoník z roku 1950, až po historii dodnes účinného kodexu, publikovaného pod č. 40/1964 Sb. V tomto historickém rozboru je poukázáno na určité paralely se současnou úpravou, či na vývoj konstrukčních prvků, které jsou dnes základem úpravy bezdůvodného obohacení.

V další části práce se pak nachází rozbor aktuální úpravy bezdůvodného obohacení de lege lata, na niž pak navazuje stěžejní část této práce, která se přímo zabývá bezdůvodným obohacením v obchodním právu. Zde je nejprve analyzován pojem obchodních závazkových vztahů, po té vztah občanského a obchodního zákoníku a nakonec je shrnuta odborná diskuze, která se váže k bezdůvodnému obohacení v obchodním právu a návaznosti na tento souhrn je autorem prezentován vlastní názor na předmětnou problematiku a následně krátce zanalyzovány dopady, zejména do oblasti promlčecí doby.

Závěrečnou kapitolu tvoří analýza změn úpravy v novém občanském zákoníku, publikovaném pod č. 98/2012 Sb. s účinností k 1.1.2014, s ohledem na institut bezdůvodného obohacení a zhodnocení dopadů těchto změn na stěžejní téma práce – bezdůvodné obohacení v obchodním právu.

Klíčová slova – bezdůvodné obohacení, obchodní závazkové vztahy, promlčení

Unjust enrichment under business law

The aim of this work is to analyze the unjust enrichment with its overlap to commercial law. The introduction of the text summarizes the historical development of unjust enrichment from ancient Roman law provisions, including the Austrian General Civil Code and the Civil Code from 1950 up to the history of the currently effective codex published under no. 40/1964 Coll. This historical analysis points out certain analogies with the current regulation and the development of elements that are the foundation of today's unjust enrichment legislation. The following part of the work contains analysis of the current *de lege lata* legislation of unjust enrichment in the commercial law, the subsequent part constitutes the crucial part of this work that is concerned directly with unjust enrichment in the commercial law. First, it analyses the term of business contractual obligations, then it analyses the relationship between the Civil Code and the Commercial Code and finally it sums up the expert discussion relating to the unjust enrichment in the commercial law and subsequently the author presents his personal view of the problem and the effects of the unjust enrichment, especially on the question of limitation period, are considered briefly.

The final chapter consists from analysis of changes of the legislation brought by the new Civil Code, published under no. 98/2012 Coll., effective from 1.1.2014, considering the unjust enrichment and assessment of the effects of these changes on the crucial topic of the work / the unjust enrichment in the commercial law.

Key words - unjust enrichment, business contractual obligations, limitation

8. Použitá literatura

Tištěné zdroje – monografie

BEJČEK, J.: *Obchodní závazky*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993

BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003

BOGUSZAK, J. , ČAPEK, J., GERLOCH, A.: *Teorie práva*, Praha: ASPI Publishing, 2004

ELIÁŠ, K.: *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*, Praha: Linde, 2008,

ELIÁŠ, K., a kol.: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, Ostrava: Sagit, 2012

FIALA, J., KINDL, M., a kol.: *Občanský zákoník. Komentář, I. díl., první vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009

KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol.: *Občanské právo hmotné 2*, čtvrté vydání, Praha: Nakladatelství ASPI, a. s., 2005

KRČMÁŘ, J.: *Právo občanské III. Právo obligační*, Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1947

LAVICKÝ, P.: *Přehled judikatury ve věcech bezdůvodného obohacení*, Praha: ASPI, 2006

PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*, Praha: Nakladatelství ASPI a. s., 2006

SEDLÁČEK, J.: *Obligační právo III.*, Brno: Československý akademický spolek „Právník“, 1947

ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: *Obchodní zákoník. Komentář*, 13. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník I, II*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009

Tištěné zdroje – periodika

ČECH, P.: *Kdy použít obchodní zákoník a kdy jen občanský zákoník I.*, Právní rádce 2007, č. 12, s. 27 a násl.

ČECH, P.: *Kdy použít obchodní zákoník a kdy jen občanský zákoník II.*, Právní rádce 2008, č. 1, s. 19 a násl.

HROMEK, V.: *Několik poznámek do diskuze o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*, Bulletin advokacie 2007, č. 7-8, s. 34-36

KOČOVÁ, K.: *Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení*, Bulletin advokacie 2007, č. 7.8, s. 37

KORECKÁ, V.: *Bezdůvodné obohacení podle novely občanského zákoníku*, Právní praxe : časopis české justice, č. 1992/8, s. 458-465

MAREK, K.: *Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, Bulletin advokacie 2005, č. 10, s. 48-49

PETROV, J.: *Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého*, Bulletin advokacie 2011, č. 10, s. 27an.

PETŘÍK, J., STRNAD, M.: *K možnosti aplikace § 107 odst. 3 občanského zákoníku na promlčení práva na vydání bezdůvodné obohacení v obchodně právních vztazích*, Bulletin advokacie 2007, č. 1, s. 16-17

SMUTNÝ, L.: *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*, Právní rozhledy 2009, č. 15, s. 552 a násl.

ŠTURSOVÁ, L.: *Institut bezdůvodného obohacení de lege ferenda*, Právník 2008, č. 3, s. 297-298

VLK, V.: *O promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení – metoda výkladu*, Bulletin advokacie 2008, č. 1-2, s. 53

ZLÁMAL, A.: *K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak*, Bulletin advokacie 2006, č. 4, s. 30-31

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 08.07.1999, sp. zn. III.ÚS 140/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne ze dne 28. 3. 2000, sp. zn. 32 Cdo 1811/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 05. 2003, sp. zn. 33 Odo 258/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.6.2003 sp. zn. 29 Odo 298/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.7.2003 sp. zn. 29 Odo 2631/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2003 sp. zn. 29 Odo 813/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3800/2007

Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 12. 1985, sp. zn. Cpj 236/85

Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87

Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR ze dne 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78

Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.3.1975, sp. zn. Cpj 34/74

Internetové zdroje

<http://www.nsoud.cz>